

**UNIVERSITAT
JAUME·I**

**TREBALL FI DE GRAU
GRAU EN HISTÒRIA I PATRIMONI**

**LA REVOLTA I GUERRA DE LA
UNIÓ DE VALÈNCIA (1347-1348)**

**UN MOVIMENT BURGÉS EN DEFENSA
DE LA FORALITAT I EL PACTISME**

**REALITZAT PER: PABLO ALBALATE BOU
TUTORITZAT PER: CARLES RABASSA VAQUER**

**2021/2022
21 de setembre de 2022**

Índex

Introducció	4
1. Delimitació i justificació del tema	4
2. Objectius.....	5
3. Metodologia	5
4. Estat de la qüestió.....	6
Capítol 1. Causes de la proclamació de la Unió	8
1. Context general del conflicte.....	8
2. Crisi d'abastiment i carestia a la Ciutat de València.....	9
3. Fragilitat i empobriment fiscal de la ciutat i el Consell de València	11
4. Deteriorament de les relacions entre les viles i la noblesa	12
5. L'autoritarisme reial com a origen de la crisi	14
6. La successió al tro: un problema consuetudinari i de gènere	17
Capítol 2. Constitució de la Unió del Regne de València, moviments polítics i intents d'entesa.	22
1. La proclamació de la Unió i la recerca de simpatitzants.....	22
2. Primeres reaccions reials	24
3. L'expansió de la Unió	26
4. Fonaments jurídics de la Unió.....	31
5. Relacions entre la Unió Aragonesa i la Unió Valenciana. Un programa polític conjunt.....	32
6. Organització interna de la Unió	35
7. L'altra unió: la Fraternitat reialista.....	36
8. Un altre intent d'entesa fallit: les corts de Saragossa.....	37
Capítol 3. Del diàleg a les armes: la guerra civil	41
1. Radicalització de la Unió i primers moviments. Mort de Jaume d'Urgell...	41
2. L'esclat de la Guerra Civil	42

3.	Segones negociacions i guerra paral·lela	44
4.	La retenció del rei i la caiguda de la Unió d'Aragó	46
5.	Represa del conflicte armat i derrota de la Unió de València.....	47
Capítol 4. Conseqüències de la Unió de València		51
1.	La repressió dels unionistes.....	51
2.	La vida política després de la Unió. Les corts de València.....	53
Conclusions.....		55
Bibliografia		58
1.	Abreviatures emprades	58
2.	Fonts primàries	58
3.	Fonts secundàries	58
Annexos		61
Annex 1. Caresties i fams al Regne de València (1250-1350)		61
Annex 2. Diners invertits en la monarquia per a les seues campanyes per part de la ciutat de València		62
Annex 3. Llista de conceptes pels quals els nobles han de pagar a la ciutat, a més dels establerts als furs		63
Annex 4. Convocatòria de Corts del Regne de València i Corts Generals d'Aragó convocades per Pere el Cerimoniós.....		64
Annex 5. Arbre genealògic de Pere el Cerimoniós.....		65

Resum /Abstract

La revolta i guerra de la Unió va ser un episodi de la història del Regne de València que es va donar entre els anys 1347 i 1348. El Consell de la ciutat de València, impulsat per la burgesia que el componia, va formar una unió amb altres viles del regne (mentre que algunes es mantingueren reialistes, moltes altres s'adheriren a la Unió) i alguns nobles, per tal de pressionar a Pere el Cerimoniós. Aquest havia actuat contra els furs i privilegis deliberadament en la dècada anterior al conflicte, i havia iniciat una deriva autoritària que per als valencians no era tolerable. L'objectiu de la Unió va ser que el rei reparés els greuges comesos, però prompte afegiren noves peticions. L'entesa entre Consell i rei no va ser possible, malgrat els intents reiterats, i la situació esdevingué en una Guerra Civil que s'estengué gairebé tot un any i en la que, tot i que el bàndol unionista aconseguí guanyar les primeres batalles, finalment en sortiria vencedor el monarca. El Cerimoniós, que havia vençut, va reprimir la capital valenciana i les altres viles unionistes i va imposar càstigs i penes capitals als protagonistes del conflicte.

The revolt and war of the Union was an episode in the history of the Kingdom of Valencia that took place between 1347 and 1348. The bourgeoisie in the Council of the city of Valencia formed a union with other towns in the kingdom (while some remained royalist, many others joined the Union) and some nobles to put pressure on Peter IV (the Ceremonious). The latter had deliberately acted against the furs and privileges of Valencia in the decade prior to the conflict, and had begun an authoritarian drift that the Valencians could not tolerate. The aim of the Union was for the king to make reparation for the wrongs he had committed, but they soon added new demands. An understanding between the Council and the king could not be reached, despite repeated attempts, and the situation led to a Civil War that lasted almost a whole year. Although the Unionist side managed to win the first battles, in the end the monarch emerged the victor. In consequence, Peter IV repressed the Valencian capital and the other unionist towns and imposed punishments and capital punishments on the protagonists of the conflict.

Paraules clau / Keywords

Regne de València, Pere el Cerimoniós, Furs, Unió de València, Guerra. Revolta.

Valencian Kingdom, Peter IV, Furs, Valencian Union, War, Revolt.

Introducció

1. Delimitació i justificació del tema

El present treball versa sobre la revolta i guerra de la Unió, ocorreguda al Regne de València entre el 1347 i el 1348, i les causes i conseqüències que va tindre, especialment per als seus implicats més directes. Tot des d'una perspectiva actual i, en determinades ocasions, amb l'anàlisi des dels estudis de gènere.

A l'inici, aquest Treball de Fi de Grau anava lligat al projecte d'investigació «El mapa de la unió. Protagonistes, fets i llocs de la revolta valenciana de 1347-1348», en el qual s'estudiarien els fets de la revolta i es digitalitzarien, per tal de poder tindre una nova perspectiva sobre el conflicte, però a causa de la finalització del contracte que vinculava al Dr. Vicent Baydal Sala –director del projecte– a la Universitat Jaume I, aquest va ser aturat. L'objectiu principal va ser recaptar tota la informació existent sobre la revolta de la Unió, especialment sobre les conseqüències que aquesta va tindre sobre la població civil, i era una de les principals línies de treball que em proposava per a l'elaboració d'aquest TFG i que, finalment, no s'ha seguit. La concessió del projecte no és més que una mostra de la necessitat d'estudi d'aquest tema.

En aquest treball es presentaran primer les causes que impulsaren els unionistes a declarar la Unió, des de l'empobrit estat de les arques municipals de València als desaforaments comesos pel rei en la seua tendència autoritària, passant per les cada volta pitjors relacions entre nobles i ciutadans o el desabastiment de blat de la ciutat. Es passarà a analitzar llavors el mateix conflicte de la Unió, analitzant primer la primera part de la revolta, eminentment política i que inclou la creació de la Unió, el seu programa polític i la seua coalició amb la Unió aragonesa, així com les primeres negociacions amb el rei i els seus oficials. Més tard, s'analitzarà la segona part del conflicte, l'esclafit de la guerra i de la confrontació armada, per acabar tractant les conseqüències que la Unió va tindre per als unionistes i els reialistes, la repressió de Pere IV i les implicacions que aquesta Unió va tindre en el futur del Cerimoniós i el conjunt del País Valencià. Al llarg del treball s'inclouen, argumentades, algunes hipòtesis.

És un tema que cal tractar a causa de la rellevància històrica del fet i a l'escàs tractament que ha rebut per la historiografia. També perquè és necessari revisar i

actualitzar els poquíssims estudis que hi ha al respecte. La historiografia ha malinterpretat la Unió Valenciana en repetidíssimes ocasions, generant un munt d'informacions errònies per assimilar-la amb l'aragonesa, i és per això que cal definir ben bé com va ser la revolta de la Unió, quines van ser les seues característiques principals i quin paper va jugar en la vida de Pere IV i l'esdevenir de la història del País Valencià. Va ser una revolta que va aconseguir fer al rei concedir peticions que mai haguera atorgat, i mereix ser estudiada àmpliament.

2. Objectius

Quan em vaig plantejar la realització d'aquest treball, els primers objectius van ser molt diferents dels que han acabat sent. L'objectiu principal no ha canviat: l'estudi de la revolta de la Unió, però des d'un punt de vista actual, amb les noves investigacions que s'han fet sobre la història del País Valencià i que podien canviar el que sabíem, incorporades.

Una volta iniciada aquesta revisió, altres objectius secundaris han estat provar que l'afiliació de les viles a un bàndol o a un altre va ser un procés terriblement complex i fluctuant, havent-hi viles que es declararen unionistes primer i reialistes després i viceversa; i també defensar que la revolta i guerra de la Unió no pot anomenar-se una revolta «popular», perquè no va ser el poble qui va portar a terme la Unió, ni a qui va beneficiar, sinó que es va donar per i per al braç reial del Regne de València.

3. Metodologia

Per al desenvolupament del present treball s'han consultat, primerament, monogràfics sobre la vida de Pere el Cerimoniós, manuals d'història del País Valencià i articles i publicacions específiques sobre els diferents punts que es tracten, com les caresties de la primera meitat del segle XIV o les institucions aragoneses. El suport fonamental del treball l'ha aportat la tesi doctoral del Dr. Mateu M. Rodrigo Lizondo, dirigida pel Dr. Fco. Paulino Iradiel Murugarren, que va emprar les fonts primàries per a donar, per primera volta, una visió crítica dels actes esdevinguts a la Unió, desmentint la visió nobiliària del conflicte que van tindre els historiadors que el van precedir i que van tractar aquest tema sempre de forma supèrflua, amb l'única excepció de Zurita, als seus *Anales de la Corona de Aragón*, que aprofundeix més en el tema i que també van ser

revisats per Rodrigo. Quan es parle de l'esclat de la guerra i el seu desenvolupament, Rodrigo es basarà principalment en allò escrit per Zurita.

S'empra també la Crònica de Pere IV –editada per Soldevilla– així com els documents generats pel Consell de València, recopilats per Mateu Rodrigo per a l'elaboració de la seua tesi doctoral i publicats al *Diplomatari de la Unió del Regne de València*. També altres fonts primàries han estat consultades directament a arxius de l'àmbit territorial de la Corona d'Aragó. Era necessari per a revisar algunes tesis la incorporació de fonts primàries a l'estudi.

Cal esmentar que en un primer moment vaig voler buscar la informació que tenien els arxius històrics de les comarques del nord del País Valencià, per tal de fer eixa aproximació històrica que faltava per fer, però a cap arxiu tenen documentació pròpia referent a la Unió, exceptuant el de Vila-real, que tot i que no tenia fonts documentals primàries, em va facilitar l'article de José M. Doñate que s'empra en aquest treball.

4. Estat de la qüestió

La revolta es menciona en la majoria de monogràfics d'història del País Valencià, així com en volums sobre la vida de Pere el Cerimoniós. El tractament que rep en aquestes és escàs i, a més, fins a l'elaboració de la ja esmentada tesi doctoral de Rodrigo, que versa sobre aquest tema, mai no s'havia estudiat amb deteniment. Tot i això, la tesi resta inèdita des de que es va defensar el 1987, fa ja trenta-cinc anys, i per això una revisió és necessària, i es porta a terme en aquest treball.

És ben sabut que des de fa trenta-cinc anys els avanços en historiografia han sigut més que destacables, han irromput noves escoles que han suposat noves mirades, i vivim en un moment en què és feina dels historiadors i les historiadores no només la reconstrucció i interpretació dels fets passats sinó també la revisió crítica i profunda sota nous punts de vista dels treballs elaborats pels nostres predecessors. Així les coses, el tractament del gènere ha de ser considerat, i fins i tot en treballs com aquest, en què no mencionarem més de tres o quatre noms femenins, s'ha de tenir en compte.

Des de l'elaboració de la tesi de Rodrigo no hi ha hagut literatura científica específica sobre aquest tema, amb l'única excepció de la publicació de Baydal Sala (2013) *Els orígens de la revolta de la Unió al Regne de València*, que versa sobre les causes del conflicte. Tampoc s'ha escrit quasi literatura específica sobre com aquesta revolta va afectar la resta del Regne de València –amb algunes excepcions sobre com

afectà al Maestrat de Montesa, a Vila-real o als ports, entre altres, que s'inclouen en aquest treball—, ja que les investigacions realitzades estan centrades en el Cap i Casal. A banda, la tesi de Mateu Rodrigo no ha estat publicada, i només es pot consultar de forma presencial a la Biblioteca de la Universitat de València, i per això la informació, a banda de ser escassa, no és fàcilment accessible. Servisca aquest treball també com a eina per a facilitar la consulta sobre un episodi que no ha rebut dels historiadors l'atenció que mereixia.

Capítol 1. Causes de la proclamació de la Unió

1. Context general del conflicte

El conflicte i, molt especialment, les causes que el provocaren, s'emmarquen dins de la crisi del segle XIV, entenent aquesta com el conjunt de factors donats a Europa que abocaren a la pèrdua de població i de producció en el curt i llarg termini. El tret de sortida a aquesta crisi es dona amb la coneguda com *the great european famine*, però aquesta no afectà la península ibèrica, situant-se així el «mal any primer» (1333) com al fet inicial de la crisi baixmedieval als territoris hispànics, especialment a Catalunya i el País Valencià (Rodrigo Lizondo 1987 1, 36; Rubio Vela 1987, 132-134).

La demografia és un factor determinant de la crisi. El creixement poblacional, que portava sense aturar-se des de l'any 1000, creix fins que es deté entorn de 1310 i 1320, i des d'aquest moment descendeix per les fams i la pesta de 1348 (els efectes de la qual seran tractats més endavant, en el desenvolupament del conflicte). La caiguda demogràfica implicà el descens productiu i, en els anys previs a la Unió, els preus augmentaren significativament. Hi ha diverses teories sobre aquesta crisi baixmedieval, com la neomalthusiana-ricardiana vigent durant molt de temps, però s'hi han estudiat altres possibles causes, generant noves teories com la marxista o de la sub-inversió o la dels accidents històrics¹ (Domínguez Martín 1996, 149-155, 164; Rubio Vela 1987, 136).

En particular, cal emmarcar aquests fets en un moment de crisi econòmica generalitzada a la Corona d'Aragó, en què els antagonismes entre noblesa, rei i viles anirien agreujant-se cada volta més, impulsats a sobre per l'entrada en el joc d'una burgesia ciutadana emergent que busca i reclama espais de poder. És un context també de disputes entre els territoris de la mateixa corona, i dels grans nobles d'uns i altres territoris (Sarasa Sánchez 1989, 35).

---

¹ La neomalthusiana-ricardiana defensa que la crisi poblacional provocà una crisi d'escassetat alimentària per càpita, apropant-se al límit de la subsistència, augmentant la mortalitat per fam i facilitant així la propagació de malalties. Per a un major coneixement de la crisi baixmedieval, les diferents teories i les seues causes és recomanable la consulta de Domínguez Martín, 1996.

2. Crisi d'abastiment i carestia a la Ciutat de València

Abans de tractar les caresties i fams caldrà aclarir els termes. D'acord amb Benito i Monclús (2005, 179-181) –que plasma al seu article les conclusions a les quals una sèrie de medievalistes arribaren durant unencontre a Roma–, les fams són episodis en què els aliments bàsics són insuficients, provocant-hi una crisi de subsistència i la mort d'un sector poblacional per desnutrició o inanició, mentre que les caresties són períodes en què els preus de productes bàsics són elevats, són fenòmens mercantils i conseqüència «del desequilibri entre oferta i demanda, no entre producció i consum» (*ibid.* 184). Mentre que la segona va ser molt freqüent a la baixa edat mitjana europea, només va provocar fams en moments puntuals, i les fams no es donaven sempre que hi havia carestia.

Els experts congregats en l'esmentat encontre estaven d'acord en el fet que el paper de les ciutats com València va ser fonamental en el desenvolupament de les crisis per les polítiques d'intervenció mercantil del cereal. Per una banda, va ajudar positivament eliminant l'acaparament i l'especulació i mantenint una relativa assequibilitat del cereal –almenys per als veïns de les dites ciutats– recorrent a la importació d'aquest (com es veurà més en detall). Per una altra banda, aquestes accions farien augmentar la carestia en el conjunt del mediterrani occidental, augmentant així les extraccions il·legals de blat pel lucratiu del negoci (Benito i Monclús 2004, 187-188).

La crisi d'abastiment a València es remunta a 1310 –encara que possiblement hi haguera hagut crisis similars pocs anys abans–, any en què el Consell escriu a Jaume II per exposar-li la situació de carestia en què es trobaven, culpabilitzant d'aquesta a les exportacions de cereal, responnent-los el rei que havia ordenat la prohibició de la seua exportació. Els preus havien augmentat significativament durant eixe any, i la collita de 1311 es presentava escassa, i per això, per a eixe any, es va mantenir la prohibició d'exportar i es va il·legalitzar la compra massiva i l'especulació del cereal. El Consell de València va haver de recórrer a la importació –que com ja s'ha dit va ser una eina freqüent per aconseguir blat–, tot i que en va ser poca perquè la carestia estava ja generalitzada als mercats europeus (Rubio Vela 1987, 135-137).

La situació es va mantenir, però es veia agreujada per sequeres com la de 1313, que afectà també al bestiar: [el temps] *és estat sech e molt dapnós als dits bestiar*², citaven

---

² Rubio Vela, 1987, 138 (AMV, MC A-1, f. 85r).

els mateixos valentins³. Eixe mateix any es va fer inventari del cereal que cada ciutadà de València posseïa i es van fixar uns preus sobre el mateix, però sembla que la collita de 1314 va ser prou copiosa com per a no tindre notícia alguna més sobre la manca de blat, ordi o civada (Rubio Vela 1987, 138-139).

Eixa situació de suficiència alimentària no dura més enllà de 1324, quan Jaume II tornà a prohibir l'exportació de cereal i el Consell de València tornà a regular els preus per la carestia. La crisi continuava i el gra s'exportava il·legalment, en perjudici de la població urbana de València i, en 1328, Alfons IV promulgà un privilegi pel qual garantia la seguretat dels qui donaren aliments a València. Amb tot, eixe mateix any va haver-hi una riuada que arruïnà la producció de tota l'Horta, i el Consell posà en relleu el seu endeutament i dèbil estat de la hisenda municipal. La carestia finalitza el 1329, per l'entrada de cereal exterior i bones perspectives en la collita d'eixe mateix any, però deixa ja la situació econòmica municipal en un punt molt fràgil (Rubio Vela 1987, 141-142, 144-145).

Cada volta les sequeres i males collites comptaven amb menys temps de recuperació (Annex 1), i el 1333 les collites seran completament insuficients, provocant la consegüent carestia. Es manté la compra de cereal exterior i s'armen dues naus per lluitar contra les extraccions il·legals. La carestia finalitza el 1336 (Baydal Sala 2013, 124).

La Ciutat de València havia sofert, en els anys immediats previs a l'esclat de la Guerra, una sèrie de sequeres que van afectar molt greument als cultius els anys de 1340 1343, 1344 i 1347, arribant a morir caps de bestiar en la segona sequera. Aquests problemes de manca d'aigua desembocaren en una greu escassetat alimentària, tant en carn i peix com en –i molt especialment– cereals, base principal de l'alimentació de l'època de les famílies amb menys recursos (Benito i Monclús 2004, 181; Rodrigo Lizondo 1987 1, 37-38).

Per a compensar la manca de blat, aquest es va començar a importar, fet que encaria encara més el seu preu, afegint-se així com a sobrecost a la ja elevada inflació que es patia per l'escassetat. Amb l'objectiu de compensar els costos d'importació, el Consell de València decidí gravar la venda de cereal, i per a evitar que el produït a terres valencianes sortira del Regne de València, el Consell va recórrer al privilegi d'Alfons el

---

³ Al llarg del present treball es farà referència a «valentins» i «valencians», sent el primer emprat per a referir-nos als habitants de València i el segon per a referir-nos als habitants del Regne en el seu conjunt.

Benigne de 1329, que vedava la venda de blat fora del país en temps de guerra⁴ (cal recordar que en temps anteriors havien estat els mateixos reis, com Jaume II, els qui van prohibir l'exportació). Davant aquesta situació, els nobles invoquen el seu dret a la treta –que els permet comerciar amb el blat, incloent-hi les exportacions–, amb el conseqüent malestar entre València i els nobles, que després tractarem. Aquest context d'escassetat és el responsable que l'any 1347 –any en què comença la revolta– siga conegut com «l'any de la gran fam». El problema cerealístic empitjora durant el conflicte, ja que el bàndol reialista dificulta les importacions de blat a la ciutat, com es veurà posteriorment (vegeu cap. 2.2) (Rodrigo Lizondo 1987 1, 39-40, 66).

3. Fragilitat i empobriment fiscal de la ciutat i el Consell de València

A eixa crisi agrària cal afegir-li la crisi financera que estava passant la ciutat de València, que ha estudiat molt en detall Baydal Sala (2013) i que deriva de les conseqüències d'accions preses ja en temps d'Alfons el Benigne.

El Consell valencià no només gastava grans quantitats de diners en les importacions de blat sinó que també havia de contribuir a les nombroses campanyes militars que Pere el Cerimoniós portava a terme. Ja pel pacte de Madrid del 1339, el rei ha d'ajudar als castellans contra els marroquins, i per a la Campanya de l'Estret –que acaba amb la conquesta d'Algesires– València dona en préstec 100.000 sous, havent de vendre l'impost sobre la carn per a poder sufragar la despesa. Com que els castellans acaben derrotats, s'imposa una almoina a tot el Regne, la població del qual ha de patir un altre sobrecost més. Tan grans són els deutes del Consell que aquest al·lega no poder pagar res al rei per a la campanya de Mallorca (1342) a causa del seu gran endeutament, i per a excusar-se invoquen un privilegi d'Alfons el Liberal. El mateix passarà quan sol·licite diners per a les campanyes del Rosselló i la Cerdanya.

El cinc de novembre de 1343 el rei obté la cessió dels impostos de la ciutat de València i els llocs de la seua contribució durant dos anys, fet que agreuja encara més la situació econòmica del Consell.

---

⁴ Privilegi XX de 1329 (Alanyà 1972, 227). El privilegi prohibeix la venda quan hi ha guerra contra els musulmans, però Pere el Cerimoniós confirma el privilegi en 1337 (privilegi XVII, pàg 258) i l'augmenta a casos de guerra contra cristians. Aquesta invocació estaria justificada perquè el rei es trobava, en eixe moment, en guerra.

La conflictivitat continua i no només ve per la voluntat del Cerimoniós, sinó que en la dècada dels quaranta del segle XIV els genovesos, no respectant la pau signada el 1336, ataquen i saquegen les costes valencianes. Per a lluitar contra aquesta situació, les ciutats i el rei acorden en 1345 crear una guàrdia de la mar, que costaria a València 95.000 sous. En total, el Consell aporta a la monarquia, per a les seues accions en l'exterior, aproximadament 1.195.000 sous (Annex 2).

La situació financera de València era tan fràgil que en juliol de 1346 el Consell imposa una contribució veïnal proporcional als béns que cadascú posseïa, de la que no està exempta la noblesa, encara que no sabem si es va portar a terme l'aplicació i recaptament d'aquest impost. La ciutat arriba a un punt en què només pot finançar l'endeutament amb nous préstecs, agreujant encara més la situació.

4. Deteriorament de les relacions entre les viles i la noblesa

La Unió és un conflicte eminentment promogut pel braç reial, que no va lluitar només contra l'autoritarisme del rei –que més avant es tractarà– o els greuges econòmics del rei, sinó que va lluitar també contra la noblesa i els seus constants abusos, tantes voltes a contrafur. Això sí, hem de ser conscients que va estar dirigit per la ciutat de València i que, per tant, quan ens referim als interessos «populars» ens referim als dels seus dirigents municipals, i no als del poble (entés aquest com a la classe més desfavorida), que podien ser contraris als del Consell valencià.

Quan s'inicie la revolta i el conflicte, la noblesa valenciana es posiciona en el bàndol reialista. Això es deu a les continuades friccions entre els consells municipals i els cavallers (principalment els urbans i els pròxims a la ciutat), tant per incompliment dels furs per part de la noblesa –i la corresponent resposta dels Consells per fer-los valer– com per negar-se, com ja s'ha esmentat, a pagar els impostos municipals.

Generalment, els problemes es van donar entorn de diverses disputes, quasi sempre les mateixes. En primer lloc, al dret d'emprius, atorgat a València en els Furs de Jaume I⁵. Aquest és el dret d'ús sobre els recursos naturals d'un altre terme que no és el propi (aprofitar herbes, pasturatges, dret d'obtenir llenya o altres béns dels espais forestals).

---

⁵ *Atorgam que·ls pobladors de la ciutat e del terme de València ajen pastures franques e liures pels térmens de les viles, dels cavallers e dels clergues e dels religiosos [...].* FV. Llibre I, Rúbrica II, I (recuperat de Colón i García 1980, 1, 111).

Molts nobles negaren aquest dret dels valentins, dificultaren l'accés dels ciutadans a les seues terres i fins i tot establiren peatges, generant unes grandíssimes tensions entre les viles i l'estament privilegiat, que van fer que el Consell de València organitzés una host de la ciutat per intervenir de forma violenta⁶ –host que tindrà gran rellevància en la Unió venidora–, i fins i tot el Cerimoniós va haver-hi d'intervenir atorgant al ramat de la ciutat de València reial salvaguarda l'any 1341⁷. Podem saber que la qüestió dels emprius era generalitzada perquè València arriba a demanar, el 1318, ajuda a les altres viles perquè un noble bloquejava el pas de fusta de la ciutat per les seues terres. Aquesta acció, conseqüència d'un malestar generalitzat a la ciutat, va ser esclafada per Jaume II que, plenament sabedor de la situació, va voler evitar que el malestar s'estenguera pel Regne (Rodrigo Lizondo 1987 1, 59-63).

Un altre problema generalitzat és el del no pagament dels impostos extraordinaris que establia el Consell de València, però també dels ordinaris que havien de pagar d'acord amb els furs, com s'ha esmentat ja amb anterioritat. Aquesta qüestió també comença a principis del segle XIV i malgrat que a les Corts de 1342 el Rei promet fer complir els furs, l'impagament continua. La tensió és tan elevada els anys següents que el Consell acorda el 20 de febrer de 1345 triar prohoms per a tractar amb la noblesa les disputes per les taxes⁸. Cal apuntar que tampoc l'Església pagava les contribucions de les propietats per les quals havia de fer-ho, i va arribar a excomunicar el 1344 als jurats que l'obligaven a pagar, fent que hagueren de cedir (Rodrigo Lizondo 1987 1, 67-68).

El problema del pagament dels impostos és, possiblement, un dels que major tensió va generar. En el context dels anys quaranta del segle XIV, la situació precària de l'erari de la ciutat de València era extrema, però encara era necessari poder comprar blat per a evitar les fams, i per això la ciutat necessitava imperiosament recaptar fons per poder mantenir la seua activitat. No coneixem amb tant de detall la situació financera de la resta de ciutats del Regne de València, encara que podem assumir, com ara veurem, que no era la millor ni l'ideal, i sabem que a la resta de viles els nobles tampoc pagaven els impostos –ni ordinaris ni extraordinaris– que, com qualsevol altre veí (noble o no) havien de pagar a l'erari municipal (Rodrigo Lizondo 1987 1, 68).

---

⁶ En 1321 es convoca la host contra Vilamarxant i Benaguasil, i sabem que el Consell va arribar a acordar el 12 de gener de 1346 (l'any anterior a l'esclat del conflicte) la mobilització de la host quan uns veïns van ser expulsats violentament per l'alcaid de Tous mentre pasturaven (AMV, MC A-5, fols. 134r-135v, recuperat de Rodrigo Lizondo 1987, 26).

⁷ Privilegi XLI de Pere IV (Alanyà 1972, 283).

⁸ Rodrigo Lizondo 2013, 22 (AMV, MC A-5, fols. 9r-12r).

És per aquest motiu, *per rahó de les contribucions vehinals*⁹ que, en 1345, la vila de Xàtiva va proposar a la ciutat de València conformar una unió, amb ella i amb totes les viles del regne que volgueren sumar-s'hi, *majorment com tots los nobles, cavallers e generoses del regne hagen feta unió entre ells contra la dita ciutat [València] e viles [en la que s'inclou Xàtiva]*¹⁰, al·legant així que els Consells municipals del regne havien d'aliar-se d'igual manera que ho feren els nobles posant-se d'acord en no respectar els furs i privilegis evitant el pagament dels impostos.

València se suma a aquesta Unió, però desconexem les accions preses per la mateixa i l'efectivitat de la seua creació. Al desembre, Pere IV envia al seu mestre racional (Joan Ferrandis Munyós) i a l'escrivà de ració de la reina (Berenguer de Codinachs) a València, per consolidar *l'amor i la concòrdia*¹¹. D'aquesta intervenció es va concloure que els nobles havien de pagar únicament per allò que estava estipulat als furs i, a banda, per despeses ordinàries de la ciutat i per a despeses necessàries (Annex 3). El Consell sembla que no va estar satisfet, donat que es va abstenir d'aprovar la decisió del rei¹² (Rodrigo Lizondo 1987 1, 72).

Va ser també problemàtica la pugna pels límits de les ciutats, i és que els nobles tendien a apropiarse terres que no els pertanyien, ocasionant disputes entre València i els senyors de Riba-Roja, Alzira amb els senyors de Tous i Cotes o Vila-real amb el Mestre de Montesa, Pere de Tous (Rodrigo Lizondo 1987 1, 63-64).

Va haver-hi també, en els anys immediatament anteriors al conflicte, friccions per accions preses per part del Consell, com la prohibició de la sumptuositat o la invocació d'un privilegi del Benigne sobre la prohibició de l'exportació de blat, afectant negativament al lucratiu dret de la treta que tenia el braç militar, tal com s'ha esmentat abans (Rodrigo Lizondo 1987 1, 65-67).

5. L'autoritarisme reial com a origen de la crisi

Durant el segle XIV la Corona d'Aragó pateix les mateixes transformacions que la resta de monarquies europees coetànies, i la més significativa és l'evolució de la monarquia feudal –marcada pel poder de la noblesa i les Corts– a una monarquia més autoritària. L'ordre legal de la Corona d'Aragó permetia que el rei promulgés lleis,

---

⁹ Rodrigo Lizondo 2013, 23 (AMV, MC A-5, fols. 82r-83v).

¹⁰ *Ibid.* Aquesta unió no és una Unió configurada com a tal, sinó que faria referència a que aquest problema nobiliari es generalitzat.

¹¹ Rodrigo Lizondo 2013, 25 (AMV, MC A-5, fols. 126v).

¹² AMV MC A-6 fols. 26v - 28v.

però li impedia abolir o no complir aquells furs o acords presos per les Corts als seus determinats territoris. D'aquesta manera, el rei havia de complir –i fer complir– els furs de València i respectar els privilegis que els seus predecessors atorgaren als diferents regnes, quedant els acords presos per les Corts en un estament superior als edictes o promulgacions reials en la jerarquia legislativa. Tot i això, el rei solia confirmar els privilegis atorgats en algunes ocasions.

En el context europeu de l'inici de les monarquies autoritàries –que derivaran segles més tard a monarquies absolutes– Pere el Cerimoniós va agreujar en nombroses ocasions els furs i privilegis de València, no respectant-los i actuant en la seua contra. Ell mateix manà obeir la seua voluntat per sobre la voluntat de la població del Regne expressada en Corts, mostrant així la seua tendència autoritària. S'ha apuntat que els responsables d'aquesta deriva antiforal del monarca eren els rossellonesos –que havien entrat en la cort reial el 1344– i cerdans de la cort reial, i és precisament la destitució d'aquests una de les exigències de la Unió de València. Malgrat tot això, el Cerimoniós va convocar a les Corts Valencianes dèsset voltes (Annex 4) (Baydal Sala 2011, 661; Rodrigo Lizondo 1987 1, 105-107, 117).

Cal afegir que la Unió aragonesa (nobiliària) donada en temps de Pere el Gran (1276-1285) havia debilitat la posició del monarca –tant legislativament com militar i jurídica–, obligant-lo a concedir els coneguts com a Privilegis de la Unió. Aquesta mateixa Unió va poder aconseguir més privilegis per a la noblesa aragonesa durant el regnat d'Alfons el Liberal (1286-1291) i, per tant, la corona que heretarà anys després el Cerimoniós no serà excessivament forta. Tot i que no es pot prendre com a antecedent de la Unió que a nosaltres ens ocupa, sí que va establir un precedent que, passada una seixantena d'anys, els consells del Regne de València van fer servir per a obtenir les seues reclamacions, i va demostrar que algunes unions, tot i estar formades per un únic estament, podien fer que el rei atorgués llibertats i privilegis (Rodrigo Lizondo 1987 1, 103-104).

Aquesta Unió aragonesa –en la que també va participar noblesa valenciana– ajudà, inintencionadament, a augmentar el poder de les ciutats del Regne de València, i és que Pere III les enfortí per posicionar-les del seu costat enfront l'amenaça que suposava l'augment de poder nobiliari d'Aragó i la voluntat del braç militar valencià d'implementar el fur aragonés, que els beneficiava (Rodrigo Lizondo 1987 1, 105).

Alguns dels contrafurs que el rei portà a terme, malgrat les queixes formulades pel Consell valencià i altres consells municipals del regne, van ser, entre altres: l'alienació

de viles i castells reials, així com el seu mixt o mer imperi, contravenint un privilegi que ell mateix havia promulgat el 1336 i sense el consentiment (necessari) de les Corts; la venda de drets reials a particulars; o la prohibició de reunió per als gremis, contravenint un privilegi del 1283, de Pere III, que la permetia. En l'àmbit judicial va llevar funcions als justícies, revocar perdons que ell mateix havia concedit, condemnar sense procés judicial i altres accions que beneficiaven particulars en contra de l'estipulat als furs. El greuge definitiu va ser el nomenament de la Infanta Constança com a hereva de la Corona, que es tractarà més endavant (Baydal Sala 2011, 661; Rodrigo Lizondo 1987 1, 110-113, 115).

En alguns casos, les vendes efectuades pel rei a particulars es van revocar, però van ser els Consells municipals els qui van haver de pagar la compra dels castells i viles venuts, com quan València va haver d'avançar els 400.000 sous del morabatí de 1343 a 1341 (Rodrigo Lizondo 1987 1, 42).

Cal afegir que algunes viles del Regne recorrien al Consell valencià quan el rei contravenia els furs o els seus privilegis. Un cas exemplar seria quan el rei ven el mer imperi de Sueca (que pertanyia a la vila de Cullera) a l'orde de Montesa i el síndic cullerà li demana ajuda, o quan València considera nul·la la venda de Guadalest i vol prendre represàlies contra el comte de Terranova, que la compra i la pren per la força davant la negativa dels seus habitants. En aquests dos casos sabem que València va rebre l'ajuda de Xàtiva, fet que ens mostra una col·laboració entre viles que tot i que era comú en l'època, mostra un sentiment d'injustícia i de necessitat d'ajut que era compartit entre ambdues ciutats (Rodrigo Lizondo 1987 1, 113-115).

Els abusos de la cort no quedaven restringits a l'acció reial, i és que es donen abusos i contrafurs també per part dels funcionaris de la corona. En l'àmbit judicial, els jutges de la cort desconeixien els furs, i afirmen fins i tot no haver de seguir-los —com Tomàs de Maça, inquisidor general dels oficials de la casa reial—; imposaven també multes o pagaments il·legals o acceptaven ser subornats, sent responsables de processos irregulars, negant de vegades el dret a la defensa de l'acusat o ordenant tortures indegudes —fet que també portava a terme l'agutzil reial, il·legalment—. Els mateixos jutges es van immiscir en la jurisdicció dels justícies i sequiers sobre les viles i aigües, com també ho van fer el governador de València i el justícia de Morella¹³, tot amb el

---

¹³ Rodrigo Lizondo (1987, 123) diria que serien els «governadors de València i de Morella», però revisant les fonts (ACA, C, reg. 641, fol. 88v) i sabent que a Morella no hi havia governador (Pablo

vistiplot del monarca, que considerava que les penes imposades pels justícies de les viles no eren prou punitives (Rodrigo Lizondo 1987 1, 116-128).

En l'àmbit econòmic sabem que també es van donar abusos per part dels oficials reials, com cobrament de taxes irregulars –faltant en molts casos als privilegis de la ciutat de València–, l'ocupació de béns privats o l'expropiació sense indemnització, entre molts altres (Rodrigo Lizondo 1987 1, 128-129).

6. La successió al tro: un problema consuetudinari i de gènere

El nomenament com a hereva de la Corona d'Aragó a la filla primogènita de Pere IV, l'infanta Constança, per part de son pare i de forma unilateral va marcar el punt de no retorn i va ser la causa immediata de l'esclat del conflicte i de la constitució formal de la Unió al Regne de València i al d'Aragó. Açò pot extraure's de les cartes que intercanviaren diferents consells i ciutats i fins i tot de les interrogacions als caps de la Unió quan estaven sent processats, com Joan Sala (Baydal Sala 2013, 261; Rodrigo Lizondo 1987 1, 173).

El perquè d'aquest moviment polític tan arriscat de Pere IV no el coneixem, i per això només ens queda la suposició. Autors com Mateu Rodrigo defensen que aquesta acció vindria influenciada per les experiències vitals del mateix rei, ja que les ambicions dels seus familiars «amençaren en reiterades ocasions el seu mateix accés al tron» (1987, 173). Aquesta tesi ve justificada si atenem que el rei, bé en exercici de la seua ja esmentada deriva autoritària o bé per por o desconfiança envers el seu germà Jaume – comte d'Urgell i vescomte d'Àger– es va proclamar procurador general del seu mateix regne, destituint Jaume¹⁴. El fet que el rei haguera negat la condició de procurador general al seu germà no només ens mostra la desconfiança –no podem saber ben bé si raonada o no¹⁵– de Pere IV envers Jaume, sinó que pot ser també una forma de negar la successió a la corona al d'Urgell, ja que quan Constança és nomenada successora és

---

Martínez 1998), suposem que Rodrigo es referiria, en efecte, al justícia Guillem de Masdovelles, que a més era de la casa del rei.

¹⁴ La procuració general (governació general després de les *Ordinacions*) era la magistratura principal i més important de tota la Corona, actuant el titular de la procuració en nom del rei. Per consuetudinarietat, aquest càrrec l'ocupava el successor del rei i hereu a la corona (Corona 2009, 101).

¹⁵ Autors com Schneidman, a *L'imperi catalano-aragonès (1200-1350)* (1985), defensen que aquesta desconfiança és raonada i està fonamentada (segons recull Rodrigo) i altres com Rodrigo Lizondo (1987, 174) consideren que no ho estava tant.

també nomenada procuradora general. Altres autors com Baydal defensen que la raó que va moure el rei a declarar l'infanta hereva va ser el perill de mort que va passar la reina Maria en el part de la tercera de les seues filles (Baydal Sala 2013, 262).

El problema ve donat quan hi ha dubtes jurídics sobre el dret dinàstic. A la Corona d'Aragó no existia cap llei –com sí que la tenien a Castella o Navarra– que determinara la forma en què la corona havia de passar d'unes mans a altres quan el monarca morís, i per això el costum marcava la forma de procedir. Ho feia sobre la base dels diferents testaments reials –herència de les lleis navarreses, que establien que la successió havia de determinar-se al testament– que s'havien anat portant a terme al llarg del temps i que creaven, per una banda, el costum de transferir la corona al fill mascle primogènit, i que contenien, per l'altra banda, diferents instruccions sobre com havia de ser la successió en els regnats següents (Mora Cañada 1999, 547-548).

Es genera així un tipus de dret, el consuetudinari i no escrit, que és superior i preval a la voluntat escrita d'alguns monarques, com és el conegut cas d'Alfons I, que tot i que testa en favor dels ordes militars, el Regne –entenent com a tal als braços– no ho permet. Casos com aquest ens poden permetre afirmar, com bé argumenta Garcia-Gallo (1966) i recull Mora Cañada (1999, 551) que «el fet que els reis d'Aragó [...] establiren en els seus testaments la seua successió al tron, no pressuposa sense més que la voluntat del rei fora l'única força ordenadora de la successió o la que [...] prevalgués, perquè estava subjecta al dret consuetudinari».

Al llarg dels segles previs a la problemàtica proclamació de Constança com a hereva al tron, la corona sempre s'havia succeït de pares a fills o entre germans, impedit a les dones ser titulars del regne. Hi ha una excepció, però, i és el cas de Ramir II i la seua filla, Peronella. En aquest cas, Peronella era reina d'Aragó i n'exercia la titularitat (era la *Regina aragonorum*), i per això podem deduir que les dones sí que tenien permès obtenir la titularitat de la corona, però no podien exercir el poder que es derivava d'aquest títol. Tot i això, en el seu testament –donat abans que parís– disposa que si la seua primogènita nasquera dona i ella morís, el successor seria el seu home i no la seua filla, sense que això implicara que les dones no pogueren mai més ser transmissores del regne, ja que en el seu testament fixa la seua successió, no les futures. Amb els anys, Alfons II disposarà en el seu testament el que podem considerar com una guia per a les successions venidores, i tot i que posposava a les dones en l'herència al tron, no era condició *sine qua non* que estigueren casades (Mora Cañada 1999, 553-555).

Investigadores com Cristina Segura Graiño (1989, 591-592) apunten a la necessitat de destriar entre les lleis que regulaven l'accés al tron a Catalunya i a Aragó, ja que mentre en el segon, com ja s'ha esmentat, no hi ha cap llei escrita que establisca com ha de ser la successió, a Catalunya existeixen els *Usatges*, que regulen la transmissió dels feus i, per tant, la successió del comtat de Barcelona. Segons l'autora «l'hereu del feu és el primogènit. Només en cas de faltar barons els correspondria a les filles la successió» i, per tant, al Principat s'emprava una línia de successió descendent (les filles van per davant dels germans barons) mentre que al Regne d'Aragó era horitzontal (s'avantposaven els germans barons del testador a les filles).

La norma de successió que es prendrà per a la titularitat de la corona serà l'aragonesa, fruit de les disposicions de Jaume I i Alfons IV en els seus testaments i, per tant, la successió de Pere IV abans de tindre fills havia de recaure en el seu germà, d'acord amb la consuetudinarietat. Ell mateix anys després invalida el jurament fet en favor de Constança, com es veurà.

Com que el Cerimoniós és ben sabedor de les problemàtiques legals sobre la successió, a principis de 1347 convoca una junta de vint-i-dos teòlegs, juristes i alts eclesiàstics, i sabem per les cròniques que dèneu d'ells es posicionaren a favor del dret de Constança a heretar, dos es posicionaren en contra i un defensà que el rei podria manar que el succeís qui ell bonament decidira. Amb aquest acord dels tècnics –que ell havia escollit– va fer pública la seua intenció d'establir Constança com a hereva al tron (Belenguer 2015, 86; García-Gallo 1966, 73-75; Rodrigo 1987, 176-178).

Malgrat el suport de les diferents autoritats, aquesta decisió va ser completament unilateral, ja que tot i ser el rei conscient de la controvèrsia de la mateixa, no va consultar en cap moment a les Corts (ni a les dels regnes ni a les generals), que són les que tenen l'autoritat d'acceptar, jurar i sancionar el nou rei que el monarca sortint havia designat al seu testament (García-Gallo 1966, 121).

El pas definitiu en la institució de la seua filla com a successora es dona el 7 d'abril del mateix any, quan el Cerimoniós l'emancipa, fent que pogués governar i nomenant tutor a Pere de Ribagorça. Quatre dies després, la reina va tindre un fill mascle, però tant aquest com la mare van morir, el fill eixe mateix vespre i la reina cinc dies després, agreujant la crisi de la successió: no només havia mort el fill que podria resoldre-ho tot sinó que havia mort també la reina. El matrimoni amb Elionor de Portugal tampoc resoldria eixos problemes, donat que moriria el 1348 sense tenir descendència (Rodrigo Lizondo 1987 1, 187-188, 190-192).

Amb tot, el rei havia adreçat dues missives al regne el dia 23 de març de 1347, anunciant el nomenament de la infanta com a hereva al tron en una i demanant en l'altra la fidelitat a aquesta, la darrera signada per la mateixa Constança (que tenia quatre anys). Quan aquesta carta és rebuda pel Consell de València el dia 10 d'abril, es convoca el Consell i es llegeix en públic. Aquesta carta canvia la versió dels fets que coneixem per les cròniques, i és que anuncia que entre el tribunal de vint-i-dos savis es trobaven també experts en dret foral –en un intent de fer legal la seua decisió– i que l'opinió va ser unànime (cosa que sabem falsa). El dia 11 d'abril els jurats compareixen enfront del rei per a anunciar la seua postura: rebutgen reconèixer l'infanta i simplement diuen que faran *ço que deuran, segons ha [el consell] bé acostumat* i serviran a *qui deuran*¹⁶. El rei sembla que va acceptar aquesta resposta, o així ho recullen els jurats i consellers: *axí o entenie ell [el rei], que·ls dits jurats, pròmens, e consell de València [...] farien en les coses damunt dites [...] segons que tota vegada o havien bé acostumat*¹⁷. Van ser més directes en la resposta a la carta de la infanta, dient que *no poden ne deuen respondre*, donat que parlava de suposicions (que el rei morira sense descendència masculina), i que si havien de jurar fidelitat ho farien *on degen e axí com degen*¹⁸. D'aquesta forma, el Consell es posicionava en contra de la designació unilateral i a favor del tractament del tema a les corts, que era on devia i com devia tractar-se.

Una volta presa la decisió unilateral, Pere IV va voler buscar el suport del cos de l'Estat reial –ja veient que li seria complicat trobar el de les viles–, fent jurar a governadors, oficials, alcaids i nobles la defensa de l'accés al tron de la infanta i ocupar els seus càrrecs en nom de la mateixa (Rodrigo Lizondo 1987 1, 185). El fet de jurar defensar l'accés al tron (*pro toto posse meo deffendam dictam dominam Constantiam in successione predicta*¹⁹) de la infanta implica ja la preparació per a una pugna en cas que hi hagués contestació.

El Consell de València, com una eina per pressionar al rei, exigeix el 8 de maig al governador de València que deixés de titular-se en nom de la infanta, altrament no es respectaria la seua autoritat, considerant que *trenquats furs i privilegis a la dita ciutat [València] e regne atorgats, e per consegüent tots e sengles actes, enantaments e*

---

¹⁶ Rodrigo Lizondo 2013, 34 (AMV, *Apèndix de Notals*, z-1, mà 3ª, s. fol. 7r).

¹⁷ *Íbidem*.

¹⁸ *Íbid.* fol. 9v (pàg. 37)

¹⁹ Rodrigo Lizondo 2013, 30 (ACA, C, *Processos*, llig. 116/6, fol 5r).

*procehiments sien nul·les [...] com sien fets contra furs e privilegis*²⁰. Cosa que, com es veurà més endavant, provocà la primera de les reaccions negatives del monarca.

---

²⁰ Rodrigo Lizondo 2013, 40 (AMV, MC A-6, fol.156v).

Capítol 2. Constitució de la Unió del Regne de València, moviments polítics i intents d'entesa.

1. La proclamació de la Unió i la recerca de simpatitzants

En eixe context previ d'abusos de l'autoritat reial, antiforalismes, disputes nobiliàries i problemes en les relacions entre la Corona i el Consell de València, la negativa reial a canviar el seu parer sobre qui havia d'heretar la Corona provoca que el Cap i Casal promoga la creació d'una Unió al Regne de València –instrument que, com s'ha vist, havia resultat extremadament útil en temps passats–. Per a tal fi, el 9 de maig de 1347 convoca un parlament entre els braços del regne per a constituir-la, instant-hi a tots els ciutadans y a totes les viles a sumar-s'hi: *que bo seria que fos feta unió ab sacrament entre la ciutat, prelats, richshòmens, cavallers e generoses e universitats de viles e lochs del regne, majorment com sia legut per privilegis*²¹.

Aquest intent d'Unió serà, però, atípic, i és que la resta d'unions que s'havien donat (i que es donen simultàniament, com la d'Aragó), tenien un fort caire nobiliari, i havien estat les ciutats i viles reials les que s'havien posicionat a favor del rei. En aquesta, com veurem, seran els nobles els que s'oposen a la Unió que promou València.

La justificació de la creació de la Unió és ben clara, es fa

per rahó de molts e diverses greuges, prejudicis e desafuraments dels furs, uses, privilegis e libertats del regne de València, e altres, los quals són fets en lo dit regne per lo molt alt senyor rey e per sos officials e jutges delegats, al·legants expressament que·l molt alt senyor rey és en possessió de no servir furs, privilegis, bons usos et llibertats [...] [amb l'objectiu de] mantenir, sustenir, conservar et deffendre los dits furs, privilegis, libertats e bons usos.²²

Tot i això, les intencions que poden desprendre's de la convocatòria del parlament no són altres que el diàleg amb la monarquia per tal de corregir els desaforaments i establir un compromís de compliment dels furs en el successiu.

El respecte als furs per part del monarca i el jurament de fidelitat dels súbdits al rei són les dues bases sobre les quals se sustenta la Corona d'Aragó, un lligam pactista que

²¹ Rodrigo Lizondo 2013, 41 (AMV, MC A-6, fol. 159r).

²² *Íbid.*

va molt més enllà del simbolisme. Es tracta d'una relació contractual en la qual el respecte mutu és condició *sine qua non* per al manteniment de l'ordre social i jurídic. Mostra d'açò són els cerimonials de coronació dels reis, i és que, tal com indica Orcástegui Gros (1995, 644) tot i que són actes pensats específicament per enaltir el poder reial –i sobretot després d'Alfons el Benigne–, és necessari que el rei jure els furs i privilegis dels regnes i, només després d'haver-ho fet, els estaments li juraran fidelitat.

Finalment, el parlament convocat el 9 de maig acabarà celebrant-se el dia 29 d'aquest, acudint-hi representants dels tres braços del regne. Rodrigo (1987, 208) assenyala que acudiren per part del braç eclesiàstic representants dels abats, dels ordes militars (menys la de Montesa²³) i del bisbe i el capítol de València; el procurador de l'infant Ramón Berenguer (oncle del rei), Pere de Xèrica i una cinquantena d'altres representants del braç militar; i en representació del braç reial acudiren els jurats i consellers de València i dos síndics per cadascuna de les viles de Xàtiva, Morella, Morvedre, Alzira i Castelló de la Plana. Exposats els motius del parlament, aquest es prorroga a l'u de juny per donar temps als representants a consultar i deliberar (Baydal Sala 2011, 659).

En aquesta reunió, la ciutat es mostrà intransigent al diàleg, tot i que, com hem vist, havia rebut en diverses ocasions la promesa de reparar els greuges comesos i celebrar unes corts on es triaria a l'hereu al tron. Aquesta intransigència no és més que un exemple més que els motius que portaren al Consell valencià a promoure una Unió anaven molt més enllà del problema successori i la designació de Constança com a hereva. El que pot semblar impactant, almenys a primera vista, és la flexibilitat i predisposició al diàleg que, segons Rodrigo (1987, 209) mostraren els nobles, i és que la deriva autoritària del rei els afectava també a ells –encara que no en tant gran manera com a la ciutat i les viles–, però molts havien enviat missives al rei directament i havien estat fortament pressionats per Pere de Xèrica.

El 29 de maig de 1347 el Consell de València, amb l'oposició de la noblesa, proclama unilateralment la Unió. La forma jurídica en la qual aquesta s'estableix és el jurament interpersonal entre ciutadans de la ciutat de València i amb aquesta, de

---

²³ En algun punt entre el 9 de maig i el 22 de maig, fra Pere de Tous, mestre de Montesa, escriu al rei fent-li saber que ha estat convocat al parlament del regne convocat pel Consell de València, demanant-li que li responga què vol el rei que faça el mestre a aquest respecte. El 22 de maig el rei, nomenant la carta mencionada, li ordena romandre a Montesa, i no acudir-hi [Rodrigo Lizondo 2013, 48-49, (ACA, C, *Sigili secreti*, reg. 1127, fol. 22v-23r)].

protegir els furs i els privilegis: *La ciutat de València e hòmens e universitat d'aquella fan unió et fraternitat jurada perpetual entre si [...] per conservar furs, privilegis, libertats e bons uses, franquees (e) immunitats de la ciutat et regne de aquella*²⁴. Aquesta Unió la signaren Guerau Safont, justícia criminal de València; Joan de Cervató, justícia civil; i Francesc Esquerre, Pere de Poblet, Bernat Redon, Berenguer Despuig i Miquel Martorell, que eren jurats de la dita ciutat²⁵. Tot i que a València hi havia sis jurats, la Unió només la signen cinc d'ells. Malauradament, no hem pogut conèixer els motius pels quals l'altre jurat no signà la Unió, si per disconformitat política o per absència al Consell en què es proclamà, entre altres. No estem ni tant se vol segurs de l'existència –o al menys la participació activa en els afers de la ciutat– en aquests moments d'un sisè jurat, donat que en les següents reunions del Consell de què tenim constància (15²⁶ i 21²⁷ de juny i 19 de juliol²⁸), apareixen com a presents només els cinc jurats abans esmentats, i ningun més.

2. Primeres reaccions reials

El rei, seguint el caràcter autoritari que ja s'ha demostrat en el present treball, començà amb un caràcter marcat per la seua intransigència un mes abans de la declaració de la Unió. Quan el Consell de València amenaça Pere de Xèrica de no seguir les seues ordres (vegeu cap. 1.6) si s'intitula en el seu càrrec per Constança, el Cerimoniós adreça una crua carta als valentins de data de 9 de maig, en què els amenaça de suprimir tots els seus privilegis si mantenen la seua oposició al nomenament de Constança com a hereva al tron²⁹. Paral·lelament, escriu als principals nobles valencians i al batlle de Tortosa perquè, conscientment, dificulten el comerç de blat amb València – en uns temps en què, recordem, l'aliment i especialment els cereals eren escassos–; també elimina els impostos extraordinaris que València havia establert per millorar la seua dèbil situació financera.

---

²⁴ Rodrigo Lizondo 2013, 54-55 (ACA, C, *Processos*, llig. 133/5, fols. 8r-13r).

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Rodrigo Lizondo 2013, 71 (AMV, MC A-7, fol. 26r)

²⁷ Rodrigo Lizondo 2013, 74 (AMV, MC A-7, fol. 36r)

²⁸ Rodrigo Lizondo 2013, 92 (AMV, MC A-7, fol. 78r)

²⁹ Rodrigo Lizondo 2013, 42 (ACA, C, *Sigili secreti*, reg. 1126, fol. 187v-188r). No podem saber si en el moment en què el rei escriu i envia aquesta carta ha rebut ja les notícies sobre la convocatòria del parlament. Per una banda és possible, donada la proximitat entre València i Castelló de la Plana (on es trobava el rei el dia 10 de maig), però el fet que no s'esmente res sobre la pretensió de formar una Unió ens fa dubtar.

Una volta convocat parlament per part del Consell de València, el 9 de maig, s'inicien una sèrie de reaccions polítiques per part del rei i els membres dels braços militar i eclesiàstic. Només tres dies després, el 12 de maig, mana al Consell de València una carta en què els adverteix que no poden fer Unió sense el seu consentiment i els prohibeix fer-la, a més d'oferir-los corregir els contrafurs comesos per ell o els seus oficials³⁰. Eixe mateix dia ordena a Pere de Xèrica i a Ferrer de Vilafranca (governador de Barcelona) intitular-se en el seus càrrecs només per el rei i no en nom de sa filla³¹. Mana també el 12 de maig a Joan Ferrandis Munyós i Berenguer de Codinachs –que ja havien estat enviats a València per a resoldre el problema entre nobles i ciutadans pel pagament dels impostos municipals– que informen les viles valencianes sobre els drets dinàstics que tenia Constança³². En una altra carta a aquests dos –que podem suposar, per la localització del monarca, que s'envià hores després de la ja referida, però el mateix dia– els mana convèncer als jurats valencians de no formar la Unió, tornant-los a oferir *de tornar a degut estament totes coses que sien fetes contra lurs furs, privilegis o franquees qualsevulla* i prometent convocar corts per a escollir al successor reial³³. Aquesta promesa la reitera en una carta dirigida a Pere de Xèrica, fent-li saber que en pocs dies convocaria corts a Aragó i també a València³⁴.

Aquesta deriva tan sobtada del rei cap al diàleg ens mostraria que quan el rei envia la carta amenaçant al Consell de València, ell encara no hauria rebut notícies sobre el parlament que s'havia convocat eixe mateix dia. L'amenaça imminent de la creació d'una Unió al Regne de València podria ser la responsable del canvi en la política monàrquica i el pas de l'amenaça i la reacció agressiva als intents d'entesa, ja que al Cerimoniós no li interessaria tindre dues unions simultàniament en dos dels seus regnes. Per això envia a oficials reials a dialogar, es mostra obert a reparar els contrafurs i ordena als seus governadors a intitular-se només en nom seu i no en el de la infanta.

---

³⁰ Rodrigo Lizondo 2013, 43 (ACA, C, *Sigili secreti*, reg. 1126, fol. 189r): *Si quid autem per nos seu nostros officiales contra foros seu privilegia vobis indulta factum extitit, id ad statum prestinum procul dubio reducemus, taliter quam inde poteritis merito comentari.*

³¹ Rodrigo Lizondo 2013, 43 (ACA, C, *Sigili secreti*, reg. 1126, fol. 192r).

³² Rodrigo Lizondo 2013, 46 [ACA, C, *Sigili secreti*, reg. 1126, fol. 197v *bis* (error en la numeració)].

³³ Rodrigo Lizondo 2013, 47 (ACA, *Generalitat de Catalunya*, G-231, fol. 3v Còpia autèntica de 1412).

³⁴ Rodrigo Lizondo 2013, 49-50 (ACA, C, *Sigili secreti*, reg. 1127, fol. 23r-v).

3. L'expansió de la Unió

Tot seguit al nomenament de la Unió el 29 de maig, s'enviaren missives i missatgers a les viles del regne, per tal que se sumaren a la Unió, així com als cavallers i fins i tot als germans del rei –que, com és sabut, se li oposaven, especialment Jaume, que havia promogut la paral·lela Unió aragonesa–. D'acord amb Rodrigo (1987, 211), el consell valencià cominà el braç militar per sumar-se a la Unió, per por que s'organitzaren entre ells en contra d'aquesta. Als ciutadans de València que actuaren contra la Unió, els justícies de la ciutat els clausuraren les cases.

Com que conservem les llistes de les persones que prestaren jurament a la Unió, podem saber que des de l'1 de juny fins al 17 juraren 3299 persones, i la gran majoria ho va fer conjuntament amb els de la seua professió³⁵, moltes d'aquestes regulades en gremis, que simpatitzaren amb la Unió des del primer moment. Cal pensar que les persones que formaven part dels gremis i la naixent burgesia civil valenciana eren els membres del Consell i els qui tenien major interès en la creació i potenciació de la Unió, a més, s'havien vist greument afectats per la deriva autoritària del rei, que els havia eliminat el dret a reunió (vegeu Capítol 1.5). A banda dels pobladors de la ciutat de València, altres de viles properes o que hi compartien jurisdicció i estaven dins del terme municipal de la capital també van jurar la Unió, en total 553 persones. En data incerta signarien el seu jurament un total de 5756 persones (Rodrigo Lizondo 1987 1, 213-215, 217).

El que sí que cal comentar és que molt possiblement no totes les persones que juraren la Unió ho feren per convicció personal o política, i és que una part (que no podem quantificar) ho faria per por a les represàlies que el Consell valencià prengué contra ells. Exemple d'açò és l'augment de persones (més de dos mil) que juren la Unió a partir de novembre i sobretot desembre del 1347, moment en què la Unió promulga una sèrie de normes radicals en les quals es prohibeix, entre altres coses, que les persones que no han jurat la Unió puguen viure a les ciutats adherides, sota pena de mort i pèrdua de béns si no es complia el desterrament. Tant en aquest període com en el primer, també s'adheriren a la Unió membres del braç militar, havent-hi un total de

---

³⁵ Rodrigo (1987, 213) nomena que formen part de la Unió gents amb oficis de «teixidors de lli, juristes, pescadors, guanters, sabaters, tintorers, ferrers, platers, esparters, peraires, carnisers, corredors, borsers, pellaires, panaders, banquers, talabarders, ganiveters, assaonadors, llauradors, metges, notaris, picapedrers, teixidors, freners i arquejadors».

10.625 persones que juraren la Unió entre juny de 1347 i gener de 1348. Aquesta xifra suposaria la pràctica totalitat dels homes majors d'edat de la ciutat de València, ja que d'acord amb Furió (2001, 92), a València hi viurien unes 25.000 persones abans de la irrupció de la pesta negra (que es donaria mesos després del mencionat gener de 1348), contant-hi dones i xiquets (Rodrigo Lizondo 1987 1, 213, 216-217; Cruselles 1999, 48).

Els unionistes no pertanyents a la ciutat de València eren unes 1550³⁶ persones, de les quals vora un 70% pertanyien a viles del terme de València. Del 30% restant les viles amb més adherits eren les més properes al terme esmentat.

El clero no es va implicar en el conflicte unionista, exceptuant-hi els ordes militars i, molt especialment, el de Montesa, que es va posicionar pel bàndol reialista i en va ser una de les seues peces clau –com es veurà–. La noblesa valenciana sí que s'implicà, també en el bàndol reialista, i tot i que –com ja s'ha esmentat– va haver-hi nobles que juraren la Unió, a efectes pràctics la majoria no proporcionà a aquesta cap mena de bé que facilitara la seua victòria (Rodrigo Lizondo 1987 1, 218).

Els qui sí que s'uniren quasi immediatament a la Unió van ser els infants Jaume d'Urgell, Ferran d'Aragó i Castella³⁷ i Joan d'Aragó i Castella³⁸. El primer era germà del rei tant per son pare, Alfons IV el Benigne, com per sa mare, Teresa d'Entença; els dos següents eren germans únicament per línia paterna, ja que la mare d'aquests era Elionor de Castella i Portugal, segona dona del Benigne (Annex 5). En la mateixa línia que els infants, alts nobles aragonesos –que també formaven part de la Unió d'Aragó– com Lope de Luna s'hi adheriren a la Unió Valenciana (Rodrigo Lizondo 1987 1, 219-221).

Pel que fa a les viles valencianes, només Alzira i Morvedre s'uniren, des d'un principi, a la Unió, mentre que les viles en què els delegats reials tenien forta influència i les que pertanyien a senyors feudals no s'implicaren. Exemple clar d'aquesta influència que la noblesa exercí és el parlament donat a Vila-real el dia 14 de juny entre els braços del regne i que va estar convocat pel governador de València, Pere de Xèrica. En aquest parlament, el governador va aconseguir posicionar de la seua part a moltes viles, com la de Xàtiva, a la qual van concedir el títol de ciutat unes poques setmanes després, a més d'exempcions fiscals. Es crearà en aquest moment també la Fraternitat

---

³⁶ Dades calculades en base a xifres presentades per Rodrigo Lizondo a la seua tesi.

³⁷ Marquès de Tortosa i Camarasa.

³⁸ Senyor d'Elx i señor de Biscaia.

reialista, sobre la que tractarem més endavant (vegeu cap. 2.7) (Belenguer 2015, 91; Rodrigo Lizondo 1987 1, 221-224, 312).

Les viles no només havien d'estudiar i aprovar internament l'adhesió a la Unió Valenciana, sinó també la coalició amb l'aragonesa. Açò es deu al fet que la ciutat de València havia acordat amb la Unió d'Aragó que ambdues lligues col·laboraren entre elles, i sabem que el fet d'haver de donar suport a la Unió aragonesa –conformada per nobles aragonesos que, a més, havien defensat el manteniment dels furs d'Aragó a terres valencianes– va fer que ciutats com Morvedre estigueren ben prop de no sumar-se a la Unió valenciana i, de fet, aquesta darrera s'uní sense signar la coalició amb la lliga aragonesa (Rodrigo Lizondo 1987 1, 220-221, 224-225).

Rodrigo Lizondo (1987, 225) ens parla del «suport prestat per les tres viles de la Plana [...] des del primer moment a la causa reial», però autors com José Mª Doñate Sebástiá (1987), cronista de Vila-real, recuperaren documentació històrica contemporània a la Unió que ens parla sobre com *los jurats* [de Vila-real] *renunciaren a la Unió, com agueren jurada aquella per força, en la qual revocaren lo sacrament e ferma que feyta havien, com aquella haguessen feyta mes per força que per grat*. I per això, tot i que Castelló i Borriana sí que s'uniren ja en un primer moment a la causa reialista, tot sembla indicar que Vila-real s'uní posteriorment³⁹. El contrari passarà amb Castelló, ja que, com es veurà, passarà al bàndol unionista mesos més tard. D'acord amb Baydal Sala (2011, 667), Vila-real i Borriana haurien estat favorables a la Fraternitat, entre altres coses perquè havien estat regides pels Furs d'Aragó fins els 1330, amb la consegüent menor sensibilitat pels Furs de València.

Als Ports, Morella havia actuat d'una forma molt similar a Vila-real. En un primer moment, tant la vila com les aldees que l'envoltaven –en aquell moment Catí, Castellfort, Cinctorres, Forcall, La Mata, Olocau del Rei, Palanques, Portell, Vallibona i Vilafranca– es posicionaren a favor de la Unió, de mutu acord. Finalment, Morella canvià de bàndol, segons Rodrigo Lizondo (1987, 226), per pressions polítiques del rei, encara que és més que probable que el fet de ser una de les viles més importants per darrere de València la fera posicionar-se en el bàndol contrari a aquesta, cosa que la podia beneficiar. Açò va suposar el consegüent malestar de les seues aldees, com podem

---

³⁹ És possible que siga aquesta el raó per la qual Vila-real, tot i sacrificar-se pel bàndol reial en la mateixa mesura que Borriana, no rebera (com si que ho va fer aquesta última) la triple corona per part del rei en l'escut de la vila.

inferir de diversos documents de protestació entre vila i aldees, donat que els era molt perjudicial no poder anar a València a comerciar i a que els seus ramats passaren allí l'hivern. Només sabem a ciència certa que va ser Catí la que després es va fer unionista, perquè així ho tenim registrat documentalment i perquè va ser castigada pel rei al final del conflicte, però segons Baydal Sala (2011 2, 12) van ser totes les aldees dels ports les que es van afiliar a la lliga, cosa que no podem prendre per certa amb total seguretat (Puig 1959, 266-270).

Pel que fa a les viles i aldees pertanyents a l'Ordre de Montesa, sabem que quasi totes es van posicionar a favor de la Unió o, millor dit, en contra del seu senyor, Pere de Tous, mestre de Montesa⁴⁰. Les úniques excepcions serien el castell de Cervera i els pobles del seu terme –Xert, Canet, La Barsella, La Jana, Càlig, Traiguera, Rosell i el Mas dels Estellés– i els sarraïns de Xivert (Díaz Manteca 1985, 100-101)

A les comarques de l'interior de València tampoc troba la Unió aliats per a la seua aliança, i és que com sabem, la vila d'Alpont rebutjà unir-s'hi –almenys en un primer moment, i donada la influència aragonesa que hi havia sobre la vila–. Podem suposar també que Castielfabib i Ademús es trobaven en la mateixa situació, ja que aquestes prestaren ajuda militar a Pere de Xèrica a finals de 1347 (Baydal Sala 2011, 667; Rodrigo Lizondo 1987 1, 227).

A les viles pertanyents a senyors, el missatge del Consell valencià va ser el mateix: amenaçar en actuar *segons que ns seria legit, justícia migañan*⁴¹. El Consell no dubtà en emprar amenaces per a aconseguir els seus objectius, i no només contra els ciutadans valentins (com ja s'ha vist) sinó també contra la resta de viles. No deixa de ser interessant, a parer meu, la visió que tenia el Consell de la capital sobre sí: un generador de jurisdicció completament vàlida que podia actuar d'acord amb la seua justícia i que podia aprovar lleis i penes fins i tot quan resultaven ser antiforals. També és important destacar que València era un gran motor econòmic que comprava els productes agraris i manufacturats d'arreu el Regne, i enfadar al Consell del Cap i Casal podia suposar per a viles i aldees grans i menudes la fi d'un importantíssim sector comercial si el govern

---

⁴⁰ D'aquesta manera, Albocàsser, Vilafamés, Onda, Peníscola, Benicarló, Vinaròs, Polpis, Alcalà, Castellnou, Almedíxer, Alcossebre, el Castell de Les Coves, La Vilanova, Salzadella, Tírig i la tinença de Culla –amb Atzeneta, Benassal, Vistabella, Benafigos, el Boy i Ares–, s'uniren a la Unió. Per a conèixer en profunditat la implicació de les viles i aldees del Maestrat de Montesa en el conflicte unionista i la seua repressió convé consultar a Díaz Manteca (1985).

⁴¹ ACA, RAH, Proc., leg. 130/1, fols. 29r-39r (Recuperat de Rodrigo Lizondo 1987 1, 227).

municipal decidia restringir la compra i la venda de béns a i de determinades viles reialistes.

Donat que les viles de senyoriu es trobaren amenaçades, les seues respostes van ser, generalment, neutrals. La por a repressions tant per part de la corona i dels seus mateixos senyors –que eren quasi sempre antiunionistes i moltes voltes reialistes– com per part de València els forçà a buscar una via que els permetera sortir-se'n del pas. D'aquesta manera, s'excusaren en què no tenien independència jurídica com per a prendre eixes decisions, i consultaren als seus senyors sobre aquests afers. Alguns senyors com el mestre de Montesa prohibí explícitament a Sueca i la tinença de Culla (Culla, Benassal, Vistabella i Atzeneta del Maestrat) unir-s'hi a la Unió: *ell mateix los correrà e-ls talarà si fermen la hunió*⁴². Altres senyors, com Berenguer de Vilaragut –un noble de família destacada– obligà als seus vassalls –en aquest cas, Biar– a unir-se a la Unió, i altres viles defensaren no haver d'unir-se a la Unió perquè ja ho havia fet el seu senyor, tot i que els nobles no residents a València que ho feren poden considerar-se excepcions. La gran majoria de viles anà deixant el temps passar sense donar resposta i donà llargues al Consell valencià, retardant al màxim el seu posicionament (Rodrigo Lizondo 1987, 227-230).

Creiem que és necessari destacar la resposta que va donar al Consell Rafelbunyol, ja que decideix no unir-se a la Unió perquè els seus privilegis i els de la ciutat de València no eren els mateixos i, per tant, que el rei no respectés els privilegis valentins no implicava que els rafelbunyolers hagueren de prestar suport als de la capital. És molt possible que aquest fora el pensament de moltes de les viles que envoltaven València, però que no estaven al seu terme i, en conseqüència, no tingueren els seus privilegis ni estigueren sota la seua influència. I açò vindria donat perquè els privilegis dels valentins perjudicarien, en algunes ocasions, als habitants de les viles veïnes, especialment en el referent als drets d'emprius sobre pastures, tala de fustes i aprofitament dels bens de la terra en general –cosa que explicaria, en part, els conflictes entre noblesa i Consell sobre aquests afers– (vegeu Capítol 1.4).

Segons recull Rodrigo Lizondo (1987, 230-232) els municipis que començaren a formar part de la Unió entre el 21 de juny i el 31 d'agost van ser: Cullera, Silla, Benifaió, Xixona, Penàguila, Quart (de Poblet), Massamagrell, Torrent, Museros, Montcada, Picassent, el Puig de Santa Maria, Cebolla i Farnals, Puçol, la vila Joiosa,

---

⁴² ACA, RAH, Proc., leg. 130/2, fols. 8r-9r (Recuperat de Rodrigo Lizondo 1987 1, 267)

Massanassa, Sueca, Cocentaina, Lliria, Torís, Albal, Orpesa, Sollana, la Torre d'En Romaní, Xilxes, Llutxent, Manises, Oliva, Biar, Ontinyent, Corbera i el seu terme, Gandia, Dénia, Bocairent, Planes, Almenara, Castalla, Albocàsser, la Font d'En Carròs, Calp, la tinença de Culla i la tinença de l'Alcalatén (incloent-hi l'Alcora). Altres viles no s'adheriren com a vila, però sí que ho feren a títol individual els seus ciutadans, com és el cas d'alguns municipis del terme de València. Com es veurà, en el transcurs del conflicte altres viles s'uniren. L'ingrés en la causa unionista suposà la repressió dels senyors cap a les seues viles, en alguns casos severes, com les portades a terme per fra Pere de Tous, mestre de Montesa, a Albocàsser. Allí aparegué amb cavallers i la població hagué de fugir i refugiar-se a Catí mentre l'orde saquejava el poble.

4. Fonaments jurídics de la Unió

La Unió de València es basa, segons els unionistes, en la seua legalitat recollida als privilegis. Tot i que trobem en nombrosos documents que es consoliden en Unió d'acord amb els furs i els privilegis, no trobem quins són aquests privilegis que els permeten fer unió fins al 23 de desembre de 1347, quan els jurats de València i els conservadors de la Unió escriuen una missiva *Als molt honrats savis e discrets los consellers. jurats et prohombres de la ciutat de Mallorca*⁴³, en la qual els expliquen la seua creació i esdevenir, així com la seua raó de ser, per tal de no ser atacats per ells en el moment en què el rei els ho sol·licite. Un dels arguments més importants que entren en aquest sentit és el de la seua legalitat, i els envien còpia dels privilegis de Pere el Gran⁴⁴ i Alfons el Liberal⁴⁵ en què es basen per legitimar la seua Unió.

---

⁴³ Recuperat de Co. Do. In, XXXVIII, 401

⁴⁴ Cum intellexerimus vos velle facere fraternitatem et sacramentum pro tractanda inter vos et habenda pace et tranquillitate et fidelitate nostra conservada integritate que absque auctoritate nostra facere dubitalis maxime quia per foros Valencie hoc prohiberi dicatur. Significamus vobis quod nobis placet quod dictam fraternitatem et sacramentum faciatis et de predictis non obstante ipso foro per nos et nostros licentiam vobis damus foro ipso ex tunc in suo robore durato. Privilegi del 28 de setembre de 1284, atorgat per Pere el Gran. Recuperat de Co. Do. In, XXXVIII, 401-402. (També Alanyà 1972, 130. Privilegi XXXI).

⁴⁵ Concedimus vobis probis hominibus et toti universitati civitatis Valencie et omnium locorum regni Valencie quod si volueritis possiti inter vos facere unitatem cum juramento inter vos homines civitatis et regni Valencie dum tamen juramentum predictura sive unitas fiat et stet in honorem et utilitatem nostri et observationem regalie nostre et jurium nostrorum. Concedimus etiam vobis quod in civitate et aliis locis regni Valencie possitis ponere cathenas per carrarias dicte civitatis et locorum. Mandantes procuratori regni Valencie et aliis officialibus nostris quod super eo nullum perjudicium vobis faciant sed predictas concessionem nostras observent et faciant observari. Privilegi del 22 de setembre de 1286, atorgat per Alfons el Liberal. Recuperat de Co. Do. In, XXXVIII, 402.

El problema que se'ns presenta és que els privilegis s'atorguen en moments concrets per unes circumstàncies concretes. En el cas dels dos privilegis esmentats, aquests s'atorguen a la ciutat i regne de València per facilitar a la població i les ciutats una millor defensa contra els unionistes aragonesos de les darreries del segle XIII, per assegurar el predomini dels furs de València al regne homònim i per assegurar la confiança del rei. Es donen per permetre explícitament que els ciutadans facen *unitatem cum juramentum*, ja que als furs de València, Jaume I prohibeix *sots pena de cors que no sien feites confradries, sacramentals ne conspirations [...] entre alguns pobladors*⁴⁶ i els ciutadans de València tenien por d'incomplir-lo (així ho recull Pere el Gran en el seu privilegi: *quia per foros Valencie hoc prohiberi dicatur*).

En el cas d'Alfons el Lliberal, ell mateix deixa clar explícitament que eixes unions hauran de fer-se pel seu *honorem et utilitatem*, i creiem que pot ser per aquesta clàusula que el Consell Valencià primer i els unionistes després defensen que les unions les fan per l'honor del rei i en defensa d'ell i els seus furs.

Per tant, cal considerar que la Unió no s'assentava sobre cap base legal, ja que les lleis que feia emprar com a suport de la seua constitució estaven interpretades d'una forma completament parcial, i en un sistema jurídic en què la màxima autoritat judicial és el rei, seria ell qui tindria la capacitat i poder d'interpretar la validesa de les unions.

5. Relacions entre la Unió Aragonesa i la Unió Valenciana. Un programa polític conjunt

La Unió Aragonesa es signà poc abans de la valenciana. L'encapçalà el germà del rei, l'infant Jaume d'Urgell, i aglutinà a bona part dels nobles aragonesos i de les viles i ciutats del regne –exceptuant només Terol, Daroca, Calataiud i Osca–. Aquesta recuperava la flama de la Unió del 1283 i que ja s'havia intentat reprendre el 1301, infructuosament (Belenguer 2015, 87).

Des del principi de la seua formació, contactaren amb el Consell de València per instar-los a formar una Unió Valenciana, primer, i a aliar-se amb l'aragonesa, després. Així, a principis de maig, els aragonesos escriuen al Consell de València, i aquest els respon el 14 de maig de 1347 comunicant-los que han convocat un parlament entre els

---

⁴⁶ FV. Llibre II, Rúbrica III, XXIV (recuperat de Colón i García (1980, 2, 145).

braços del regne i que *tengut lo dit col·loqui [...] farem resposta a vós [els aragonesos] per letra nostra, segons que en lo dit col·loqui e tractament serà deliberat e acordat*⁴⁷.

L'1 de juny de 1347 –el mateix dia que es proclama la Unió de València– els aragonesos comuniquen al Consell valencià que, tot i que el rei els ha promés esmenar *qualesquiere tuertos o prejudicios, si quiere dessafuramientos*⁴⁸, ells no han confiat en la seua paraula i han *feyto et firmada la unidat entre nos perpetuament, iuxta la forma de la unidat antigament feyta regnant lo rey don Pedro [el Gran] [...] en la qual vos fuestes e la qual por vos o vuestros procuradores fue firmada [...] a todos tempos*⁴⁹. Els comunica, per tant, no només que ells ja s'han unit, sinó també que volen que els valencians entren en la seua Unió com –segons ells– ja ho havien fet uns cinquanta anys abans. A més, s'ofereixen a ajudar-los fins i tot econòmicament (Belenguer 2015, 91).

La resposta dels valencians arribarà una setmana després, el 7 de juny. En la missiva, els comuniquen que hi han *feyta Unió [...] emperò, encara no hi ha firmat tots los richshòmens e cavallers ne totes les villes del regne*⁵⁰, i aprofiten per a demanar-los *haver trasllat de la dita unidat antiga*⁵¹, en referència a la documentació que acredite que efectivament el Consell valencià formà part de la mateixa i que, com que no existia, mai va arribar.

És important recalcar el que defensa Rodrigo Lizondo (1987, 243-244) sobre l'autoctonia de la Unió Valenciana i la seua independència en la formació en respecte a la d'Aragó. Zurita als Anals recull que primer els valencians s'adhereixen a la Unió Aragonesa i després mantenen el parlament entre els braços del regne, però sabem, gràcies a la documentació primària –que, a més, acabem de citar– que la Unió Valenciana es conforma abans. A aquesta defensa de Rodrigo cal afegir que la Unió de València es diferencia de la d'Aragó d'una forma quasi ontològica: la primera sorgeix de la mà de l'estament reial, i naix per la defensa del compliment dels furs en tant que el seu incompliment afecta als ciutadans –més concretament als burgesos–, és una revolta contra l'autoritarisme i els abusos econòmics –com s'ha vist sobradament al Capítol 1–. La Unió Aragonesa naix només quan el rei mana que la persona que el succeïska en el tron no siga el seu germà, i llavors aquest promou una Unió que no serà popular sinó nobiliària, i a la que se sumaran viles per la influència dels seus senyors –que tenien

---

⁴⁷ Rodrigo Lizondo 2013, 56 (ACA, C, *Processos*, llig. 130/1, fol. 4v).

⁴⁸ *Íbid.*

⁴⁹ *Íbid.* 5r (pàg. 57).

⁵⁰ Rodrigo Lizondo 2013, 62 (ACA, C, *Processos*, llig. 130/1, fol. 5v).

⁵¹ *Íbid.* (pàg. 62-63).

molta capacitat de pressió sobre els seus súbdits—. Aquesta serà, llavors, una Unió en defensa dels usatges, les tradicions i la noblesa. És per això que no estem d'acord amb Rodrigo Lizondo (1987, 244) quan diu que el «moviment valencià [...] nascut a raó de les mateixes circumstàncies que l'aragonés, i segurament estimulat per l'exemple d'aquest», perquè potser sí havia seguit l'exemple dels aragonesos (sobretot dels que s'uniren en 1283), però, com s'ha vist, les circumstàncies en què naixen les dues unions no són les mateixes, i els seus protagonistes tampoc.

Un altre exemple de la diferenciació clara entre ambdues unions és que els valencians rebutjaren des del primer moment formar part de la Unió Aragonesa, proposant una aliança entre les dues unions, però no deixant-se absorbir per la nobiliària, com pot deduir-se dels textos. A banda, tal com recull l'interrogatori a Guillem Andreu (membre unionista), ho feren *mes per la dita temor [al rei] que per altre profit*⁵². És a dir, la Unió de València s'alià amb l'aragonesa per a poder tindre més possibilitats de defensa envers el Cerimoniós.

Finalment, el 19 de juliol se signa l'aliança entre ambdues unions, en la forma en la qual la demanava València —una unió d'unions i no l'absorció d'una per l'altra— i s'acorda que totes les viles que s'unisquen a les seues unions han de ratificar també l'aliança amb l'altra (com ja s'ha vist en el cas de Morvedre) (Baydal Sala 2011, 659; Rodrigo Lizondo 1987, 245).

El programa polític de la Unió va ser conjunt per a aragonesos i valencians, i va estar elaborat pels segons i subscrit pels procuradors dels primers. El primer acord pres va ser enviar al rei un ultimàtum conjuntament, sol·licitant-li desfer i reparar els desaforaments en què havia incorregut. També la creació d'una provisió legal que prohibís que es reiteraren i, en el cas de fer-ho, queda explicitat que totes dues unions podran *suplicar sens l'altra, si fer-ho volrà*⁵³, fet que ens mostra que tot i que les unions es juren entre elles a perpetuïtat queden lliures de tornar a actuar cadascuna pel seu compte.

Demanaren a més que el rei signara una sèrie de canvis molt substancials per al futur de la corona i la seua organització. Entre aquestes demandes hi hauria mesures que garantirien protecció per als unionistes enfront de possibles represàlies que portara a terme el rei o els seus oficials, així com la defensa entre unions en aquest sentit; també la creació d'un jutge general —a la imatge del justícia d'Aragó— i de consellers reials

---

⁵² ACA, RAH, Proc., leg. 133/5, fol. 38r.

⁵³ Rodrigo Lizondo 2013, 101 (ACA, C, *Processos*, llig. 133/6, fols.76r).

unionistes; provisions contra refractaris i enemics de la Unió; la creació de la Unió com a organisme permanent; l'expulsió dels rossellonesos del govern i, finalment, altres reivindicacions que li seran presentades a la següent sessió de les Corts que es convoque. A banda d'aquestes disposicions de caràcter polític, s'estableixen altres de caràcter tècnic, com la publicació per al poble dels acords entre les unions o la possibilitat d'ampliar o canviar allò que s'establia en el primer acord. Finalment, les dues parts signen el document i es comprometen a complir-lo i fer-lo complir (Rodrigo Lizondo 1987, 278-283).

6. Organització interna de la Unió

Els màxims dirigents de la Unió eren sis, anomenats «conservadors», que tenien la missió de *conservar la dita unió*⁵⁴. Aquests eren dos cavallers (Jaume Castellà i Martín Ruiz de Isuerre), dos juristes (Domingo de Montsó i Joan Sala) i dos ciutadans (Bernat Sunyer i Bernat de Sent Boy) en el moment en què s'instaurà la magistratura. Més tard s'ampliarien els conservadors, afegint-hi també als agents de Jaume d'Urgell i Lope de Luna, quatre representants dels oficis de València i, ja en 1348, un per cada una de les principals viles unionistes. A aquests els acompanyaven setze (en alguns moments arribaren als vint-i-cinc) «consellers» o «tractadors», entre els quals hi havia dos nobles i catorze ciutadans, que havien d'estar les vint-i-quatre hores del dia a la caserna general de la Unió (el palau de la Confraria de Sant Jaume). Tot i l'elevat nombre de persones que conformarien la cúpula de la Unió Valenciana, el poder continuaria recaient sobre el Consell de València, de qui emanarien la gran majoria de membres dels tractadors i els conservadors. A banda d'aquests, la Unió comptava amb una sèrie de síndics encarregats de visitar les viles del Regne per assegurar-se la seua adhesió i un notari (Guerau de Benviure, que ja ho era del Cap i Casal), dos tesorers (Jaume de Solanes i Guillem Caner) i tres advocats (els dos conservadors juristes i Bernat Gonir, que fins a maig havia estat lloctinent de Pere de Xèrica) (Rodrigo Lizondo 1987, 286-288).

En el plànol militar, el 27 de juny s'aprova en sessió del Consell el reclutament de 500 cavallers, la fabricació d'armes de tota mena, l'armament de la barca de què disposava la ciutat i la preparació, ja de cara l'endemà, de la host de la ciutat. I ja uns dies abans, el 21 de juny, es prohibeix traure de València cavalls i armes. Tot i això, no trobaren els efectius suficients, i és que el 23 de juliol van haver d'enviar a Aragó un

---

⁵⁴ Rodrigo Lizondo 1987 1, 286.

encarregat de reclutar mercenaris (que no arribarien fins a 1348). A més, els unionistes comptaven amb espies que vigilaven els territoris del governador Pere de Xèrica –on, d’acord amb Zurita [1978 4, 39. (llibre VIII, capítol VII)⁵⁵] es trobava des d’abans de la proclamació de la Unió–, les fronteres amb Requena i Conca i al mateix rei (Rodrigo Lizondo 1987 1, 289).

Tot açò comporta unes elevades despeses que havia de suportar la debilitada (com ja s’ha vist) hisenda municipal de València. Per a poder sufragar tots els costos van recórrer al crèdit privat, que es carregava amb uns interessos del 20% al 30% (Rodrigo Lizondo 1987 1, 290-291).

7. L’altra unió: la Fraternitat reialista

Com ja s’ha esmentat, es va donar un parlament a Vila-real el 14 de juny, convocat pel governador de València, Pere de Xèrica, amb el suport del rei: *habimus pro bono et valde utili it quod respondistis unionibus supradictis*⁵⁶. En aquest parlament es reuniren alguns nobles, viles i ordes militars, i finalment es juraren no unir-se a la Unió i protegir-se mútuament enfront aquesta. Acordaren també demanar al rei que resolguera els greuges comesos, per tal de no tornar a trobar-se en eixa situació (Rodrigo Lizondo 1987 1, 312).

A conseqüència d’aquests juraments naix la coneguda com a Fraternitat o Germania (nom prou menys comú). Igual que la Unió, la Fraternitat també va començar a preparar-se per a la guerra, contractant mercenaris i millorant les defenses. La radicalització dels dos bàndols en els castics a qui no s’uniren als moviments va fer disminuir el nivell de neutralitat, donat que les viles o persones neutrals serien pressionades –o, potser, atacades–, per les dues parts, mentre que si formaven part d’una, tindrien ajuda per a defensar-se contra la lliga antagònica (Rodrigo Lizondo 1987 1, 313).

La tensió va seguir en augment i els constants intents del monarca per evitar l’esclafit del conflicte, tant perquè necessitava més temps per fer-se més fort com perquè, amb tots els conflictes que tenia oberts, segurament li convenia més trobar un consens, van ser clarament insuficients. Va tractar d’ajornar la conflictivitat fins a setembre (data en què arribaria a València) i es va plantejar fins i tot unir-se a la Unió

---

⁵⁵ Quan citem a Zurita indiquem l’any, volum i pàgina de l’edició emprada i, entre parèntesi, el llibre i capítol en què es troba, d’acord amb l’organització del mateix Zurita.

⁵⁶ Rodrigo Lizondo 2013, 72 (ACA, C, *Curiae*, reg. 1061, fol 111r).

amb el bàndol reialista, idea que finalment abandonà. Tant els unionistes com els de la Fraternitat van augmentar els seus actius militars, i el rei va fins i tot ordenar la reparació d'alguns castells del regne, cosa que ens mostra la plena consciència –i preocupació– que tenia Pere IV sobre les possibilitats que s'iniciara la lluita armada (Rodrigo Lizondo 1987 1, 316-318).

8. Un altre intent d'entesa fallit: les corts de Saragossa

Els valencians tenien, d'acord amb el pacte signat entre les unions, representants a les Corts d'Aragó, per tal de poder assegurar que la corona reparava els greuges i atorgava les demandes sol·licitades als dos regnes per igual. Els valencians participaren en les corts, sol·licitant al rei la confirmació de la Unió de València i de la seua coalició amb l'aragonesa, i li transmeteren les seues queixes pels desaforament i la pressió fiscal que patien derivada de les seues imposicions, però a les cròniques del Cerimoniós trobem que la participació valenciana a les corts ha sigut intencionadament silenciada, i no hi apareix. Una possibilitat que podria explicar aquest silenci seria que el rei es va negar a escoltar-los per trobar-se en unes Corts privatives d'Aragó, fet que faria que el Cerimoniós rebutgés la seua intervenció en un primer moment (Baydal Sala 2011, 663; Rodrigo Lizondo 1987 1, 318, 322-323).

Iniciades les corts aragoneses el dia 18 d'agost de 1347 –per primera volta des de 1336–, el rei va mantenir la seua política d'oferir la reparació dels greuges comesos per ell i els seus oficials, així com la promesa de no actuar contrafur en el futur, però va deixar clar des de l'inici de les corts que això era el que estava disposat a complir, i res més, negant-se a atorgar beneficis o privilegis extraordinaris. Tot i això, el 6 de setembre va haver de ratificar els privilegis que la Unió del 1287 havia aconseguit d'Alfons el Lliberal. D'aquesta manera, els aragonesos triarien el consell reial –una reclamació que també tenia la Unió Valenciana, per a eliminar als rossellonesos del govern–, es reuniren en corts anualment i rebrien castells aragonesos i valencians com a garantia, acceptava la insurrecció que suposava la Unió i acceptava ser destronat si no complia allò acordat a les corts. Finalment, tornà la procuració general al seu germà, Jaume d'Urgell, i confirmà les donacions de son pare a la reina Leonor i els seus germanastres, Ferran i Joan d'Aragó i Castella. Arribat a aquest punt, el 24 d'octubre el Cerimoniós va prorrogar les corts i va partir a Catalunya (Baydal Sala 2011, 659; Rodrigo Lizondo 1987 1, 319-320; Sesma Muñoz 2014, 658-659).

El privilegi que el rei confirmava pel qual els aragonesos tenien la facultat de triar el consell reial és controvertit. Per una banda, és una demanda que tenien també els valencians, i que de fet forma part del programari conjunt entre la Unió d'Aragó i la de València, però com que li és concedida només als aragonesos, això implicaria que ells serien en exclusiva els que escollirien els consellers del rei, privant als valencians de poder-ho fer i no complint així una de les reivindicacions de l'aliança. Tot i això, no ens sembla tan estrany que la Unió Valenciana no s'oposara a què s'atorgués aquest privilegi, com sí que li ho sembla a Rodrigo Lizondo (1987, 325), donat que els aragonesos els demanaren una llista de persones per a nomenar com a consellers en nom seu⁵⁷, i potser (encara que no tenim documents que ho confirmen) que els valencians pensaren que els aragonesos pressionarien per estendre aquest mateix privilegi al Regne de València, com els valencians ho feren a Aragó:

Fo·ns dit per lo dit senyor infant e richshòmens que·ls deguéssem nomenar alguns richshòmens, cavallers et ciutadans de la dita ciutat de València, los quals entenésem que fosen convinents en ésser consellers e de casa del dit senyor rey, com ells lo dilluns següent per lo matí entenesen a provehir al dit senyor rey de consellers e altres regidors de la sua casa, segons forma et tenor del privilegi lo qual és estat per aquell atorgat; et açò nos dixeren que feésem encontinent, per speegament dels afers lurs et nostres, com en altra manera, ab lo dit senyor rey dels dits affers bonament no poguesen haver col·loqui.⁵⁸

Podria paréixer que el rei va ser enderrocat per la pressió que suposava la Unió de la noblesa i viles d'Aragó, però el Cerimoniós es va dedicar, ja des de setembre, a mantenir reunions privades amb els nobles més importants d'Aragó, per concedir-los privilegis a canvi de canviar la seua fidelitat de la Unió a la Corona. Aquest és el cas dels pactes portats a terme amb Lope de Luna⁵⁹ o Blasco d'Aragó. I és que mentre el rei acceptava –sense convenciment i sabent que després revocaria les concessions– les condicions que la Unió li imposava, ja planificava la forma de trobar noves aliances i no haver de respectar allò acordat a les corts per tal que eixos compromisos quedaren sempre sobre paper mullat (Sesma Muñoz 2014, 659).

El cert és que les corts no van resultar per als valencians allò que tindrien planejat en un primer moment, ja que no van poder exposar, demandar i defensar tantes coses com volien. Ni Pere IV ni tampoc els aragonesos (per por que això dificultés el seu diàleg

---

⁵⁷ I de la que formaven part destacats unionsites com Joan Eiximenis de Montornés, Joan Sala, Bernat Redon o Bernat de Sent Boy.

⁵⁸ Rodrigo Lizondo 2013, 150 (ACA, C, *Processos*, llig. 130/3, fol. 97v).

⁵⁹ Sobre el que no ens detindrem però parla detalladament Simón Ballesteros, 2011.

amb el rei) els permeteren tractar sol·licituds que eren úniques de la Unió de València i no conjuntes d'ambdues unions: [Els aragonesos] *entenen que els afers de la nostra Unió [la de València], los quals havíem a despatxar ab lo senyor rey, se deliuraran mills e pus profitosament en la ciutat e regne de València*⁶⁰, segons exposaren els valencians que es trobaven a Aragó als de València (Rodrigo Lizondo 1987 1, 322).

La sorpresa més gran va arribar quan els nobles aragonesos, en ratificar l'acord d'aliança entre les unions –només l'havien aprovada els procuradors– el 26 de setembre, no ratificaren dos punts fonamentals: *que certes persones del regne de València sien deputades per la Unió, [...] que sien del consell del senyor rey [...]; les quals persones hi sien meses e remogudes per los conservadors de la Unió, e no en altra manera*⁶¹, impedit així que els valencians pogueren triar també a consellers reials i reservant-se l'exclusivitat de fer-ho. Tampoc van ratificar el punt pel qual les parts s'obligaven a presentar els contrafurs fets pel rei i a sol·licitar la seua reparació, conjuntament, en les primeres corts a celebrar. Com és comprensible, els jurats valencians i els conservadors de la Unió de València es van mostrar profundament en desacord, i els repetiren en diverses ocasions que no podien canviar l'acord una volta ja signat pels seus procuradors, donat que si aquests canvis s'hagueren produït abans de signar la coalició, *la Unió entre ells et nós no fóra fetta*⁶². Fins i tot es plantegen repensar la forma en què es desenvoluparà l'aliança: *«per què no-ns noguera gayre que la dita unió [coalició] no fos feta entre ells e nós, si per la via que comencen se han a seguir los afers*⁶³. Enviaren diverses protestacions als unionistes aragonesos i als infants, però no aconseguiren que ratificaren l'acord tal com s'havia signat primerament.

Finalitzades les corts, Pere el Cerimoniós convocà a una reunió en Lleida –de data incerta, donada entre el 27 d'octubre i el 4 de novembre⁶⁴– als procuradors valencians, a la qual van rebutjar acudir en un primer moment però acudiren finalment perquè l'infant Jaume *e-ns pregà que anàsem ab ell tro a Leyda*⁶⁵. El rei no va acceptar cap de les demandes dels valencians i no va aconseguir arribar a cap pacte amb ells, i per això va

---

⁶⁰ Rodrigo Lizondo 2013, 151 (ACA, C, *Processos*, llig. 130/3, fol. 98v).

⁶¹ Rodrigo Lizondo 2013, 103 (ACA, C, *Processos*, llig. 133/6, fol. 78r-78v).

⁶² Rodrigo Lizondo 1987 2, 224 (ACA, *RAH, Proc.*, llig. 130/3, fol. 148 bis r-150v).

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Açò pot saber-se per la documentació emesa el 27 d'octubre (a la nota següent), quan encara no s'havia donat l'encontre, i per una carta de l'infant Jaume datada el 4 d'octubre, quan ja s'havia finalitzat la reunió: *en la ciutat de Leyda ajen parlat e tractat dels dits afers* [Rodrigo Lizondo 2013, 172 (AMV, MC A-7, fol. 168r).

⁶⁵ Rodrigo Lizondo 2013, 172 (ACA, C, *Processos*, llig. 130/3, fol. 169r).

decidir tractar tots aquells punts més endavant en les corts que havien de celebrar-se a València al febrer de 1346 (Rodrigo Lizondo 1987 1, 327-328).

Capítol 3. Del diàleg a les armes: la guerra civil

1. Radicalització de la Unió i primers moviments.

Mort de Jaume d'Urgell.

Pràcticament esgotada la via pacífica i en vista del fracàs que suposaren les corts aragoneses i la reunió en Lleida amb el rei, la Unió es radicalitza cada volta més, possiblement per la impotència de no poder aconseguir arribar a acords amb Pere el Cerimoniós.

El 18 de novembre de 1347, els conservadors de la Unió, previ acord del dia 13 de les principals viles unionistes, decreten l'expulsió de les persones que no hagueren jurat la Unió dels seus termes municipals sota pena de mort i destrucció de béns, complint així una amenaça que sempre havien mantingut vigent, però no havien arribat a executar. Ordenaven també als unionistes que portaren a terres aliades tots els seus béns que estaven en territoris de la Fraternitat (Rodrigo Lizondo 1987 1, 329).

L'expulsió de les persones no unionistes va significar l'inici de les preparacions per al conflicte, que cada volta es veia més imminent. Així, la Fraternitat reclutà soldats, i la Unió sol·licità ajuda a l'infant Ferran, demanant-li acudir amb tropes a València per a defensar-la enfront de possibles atacs. Les agressions comencen quan el Consell enderroca la casa de Berenguer de Codinachs, la torre senyorial de Joan Escrivà i una casa de Pere de Ciutadella, tots alts funcionaris de Pere el Cerimoniós. Rodrigo Lizondo (1987, 329) indica que aquestes accions van ser àmpliament debatudes al Consell de València, i que suposarien una fissura en el si dels unionistes, ja que s'establiria un bàndol més moderat, partidari de seguir les lleis vigents i actuar sempre conforme al dret, i un bàndol més radical, partidari d'actuacions violentes que no sempre es sostenien en el dret. Aquest darrer bàndol el conformarien, precisament, molts dels enviats a les corts aragoneses, que havien viscut com el diàleg no estava aportant resultats significatius a la causa unionista.

Més atacs es donaren contra els béns i fins i tot les famílies –les dones de Codinachs i Arnau Johan estaven sota segrest⁶⁶– dels principals funcionaris reials que es trobaven, vivien o tenien béns a València. Sabent que açò provocaria la reacció de la Fraternitat, els unionistes buscaren cada volta més suports, i exigiren a Aragó l’enviament de tropes de socors –que els havien promès feia uns quants mesos i que encara no havien arribat–. Les hostilitats de la Unió s’estenen fins i tot a altres viles: a Terol li confiscuen el ramat que estava passant l’hivern a València, i als poblats musulmans de l’interior –que havien promès fidelitat al rei– els amenaçaren de destruir-los (Rodrigo Lizondo 1987 1, 330-331).

Comencen llavors els primers moviments estratègics. Humbert de Cruïlles (noble unionista) ocupava el castell de Bétera, que permetria impedir el pas per l’oest de València a Pere de Xèrica i el Mestre de Montesa, que estaven a les comarques del nord i que intentarien comunicar-se amb Xàtiva, al sud de la capital. També facilitaria l’espionatge en terres de la Fraternitat. El següent pas va ser nomenar conservadors a persones amb experiència militar, com serien Francesc d’Ollo (alcaid del castell de Sogorb, que pertanyia a Lope de Luna), Joan Llopiç (procurador de Jaume d’Urgell), Pero Çabata (procurador de Lope de Luna) i Humbert de Cruïlles; també va entrar com a conservador un representant d’Alzira. Aquesta ampliació de les conservacions vindria també donada per un desig d’estendre la Unió i afegir a membres no valentins en la mateixa (Rodrigo Lizondo 1987 1, 331-332).

Al nord del Regne de València, mentre tots es preparaven per a la imminent guerra civil, el 19 de novembre de 1347 moria sobtadament Jaume d’Urgell, en Barcelona. Tot i que els historiadors clàssics apuntaren a un enverinament com a causa de la mort –ordenada pel seu germà, Pere el Cerimoniós–, les fonts més recents apuntarien a una mort per causes naturals deguda a les febres terçanes (malària) (Rodrigo Lizondo 1987 1, 332).

2. L’esclat de la Guerra Civil

El primer conflicte que es dona és el de la vila de Cocentaina, atacada a finals del mes de novembre pel seu senyor, Alfons Roger de Llúria, que rebia el reforç de Xàtiva. Enfront d’aquesta situació, Cocentaina sol·licita l’ajuda de València, que envia a 5.000

---

⁶⁶ No trobem referències posteriors sobre com acabà finalment aquest segrest, però no deixa de ser impactant veure que es van arribar als punts de segrestar a les dones d’alguns dirigents com una forma de pressionar-los.

soldats de la host de la ciutat i altres 100 a cavall a Alzira, des d'on partirien amb forces locals contra el setge que s'estava donant a Cocentaina. Però els reialistes que es situaven a Xàtiva (a meitat camí entre Cocentaina i Alzira), els tallaren el pas. La lluita va ser inevitable i els unionistes van vèncer el quatre de desembre a les tropes de la Fraternitat, morint entre aquestes el lloctinent del governador i el seu fill. Vista la situació, Alfons Roger de Llúria alçà el setge de Cocentaina i es refugià a Xàtiva, i els unionistes tornaren a València després d'alguns saquejos (Rodrigo Lizondo 1987 1, 333-334).

Pere de Xèrica, governador del Regne, es va veure en la necessitat de reorganitzar i agrupar les tropes, i va reunir a Torres Torres 250 homes a cavall i 10.000 d'infanteria, procedents de l'orde de Montesa, de Xàtiva i de Terol, a més d'altres nobles reialistes, i mudèjars de la Serra d'Espadà, i marxaren tots a Bétera. Mentrestant, els unionistes enviaven novament a la host de la ciutat, ara amb 200 a cavall. L'enfrontament es donà el 17 de desembre, i els morts van ser abundants, entre ells Díaz de Arenós i Pedro Muños –jutge de Terol– per la banda reialista i Bernat Sunyer –conservador de la Unió– per l'altra. En eixe context d'incertesa on el rei anava tenint un descrèdit militar cada volta major, algunes viles del regne com Pego i Gandia es declararen unionistes, mentre el rei cercava l'aliança castellana per tractar d'impedir que aportaren tropes a la Unió. Els aragonesos, per la seua part, marxarien contra Terol⁶⁷ –però seguiren sense enviar-los les tropes promeses feia mesos– (Rodrigo Lizondo 1987 1, 334-336).

Durant la segona meitat del mes de desembre, a la vista d'un més que possible i imminent atac contra València, els valentins visitaren l'infant Ferran, que manà als aragonesos enviar la host a València i on anà ell mateix amb 800 homes a cavall del seu oncle Alfons XI –rei de Castella i amb qui Pere IV mantenia un pacte–. Els unionistes escrigueren també a catalans i mallorquins (carta de la qual s'ha fet menció en les notes 44 i 45) per demanar-los que no ajudaren al rei a atacar València. Reforçaren també els castells i torres situats prop de València i augmentaren la vigilància, l'espionatge i la producció armamentista. El rei, que estava celebrant en aqueix moment corts catalanes, les detingué veient com era de greu la situació, ajornant-les per a la quinquagèsima⁶⁸, i va marxar a València des de Barcelona amb destí a Morvedre el 31 de desembre,

---

⁶⁷ Segons Rodrigo Lizondo (1987, 336) ho farien «en socors de València», tot i que als Anals de Zurita [1978 4, 97 (VIII, XX)] font que ell mateix empra diu que ho feren «perquè feien mal [les tropes del rei] als de Villel, que eren de la Unió [aragonesa]».

⁶⁸ Zurita [1978 4, 100 (VIII, XX)].

fortament armat i acompanyat d'un gran nombre de nobles catalans i les seues tropes (Rodrigo Lizondo 1987 1, 338-339).

3. Segones negociacions i guerra paral·lela

El rei arribà a Morvedre massa tard, el 21 de gener, quan ja ho havia fet també l'infant Ferran (amb uns 500 cavallers). També havia arribat en eixe moment la host aragonesa. Aquesta anava dirigida per dues persones, un d'ells Lope de Luna que, arribat al seu destí, es proclamà reialista amb més de la meitat de les tropes i es dirigí a terres de la Fraternitat. Juan Jiménez de Urrea, al capdavant de la resta de les tropes (unes 300 persones), es dirigí cap a València, on arribà el 2 de febrer, fent que el total de tropes unionistes ascendiren a tres mil actius a cavall i seixanta mil a peu. Possiblement, seria aquesta aclaparadora superioritat militar la que faria que Pere el Cerimoniós abandonara la via bèl·lica i intentara recuperar la via del consens, ordenant la fi de les hostilitats entre les parts⁶⁹ i oferint-se a reunir-se amb els unionistes. La posició del rei no era gens fàcil: havia de lluitar contra les unions aragonesa i valenciana, i estava tenint revoltes a Sardenya. L'estat de l'erari de la corona era molt precari i va haver de recórrer al crèdit i, a més, els saguntins s'amotinaren contra el rei i l'obligaren a fer que els seus consellers reials rossellonesos abandonaren la ciutat i el forçaren a arribar a un acord amb la Unió. Sobre el perquè d'aquest motí hi ha discrepàncies. El rei explica a la seua Crònica que es va produir perquè els soldats catalans van marxar perquè *no poguem pagar lo sou a la gent d'armes*⁷⁰, deixant una clara oportunitat als morvedrins per a atacar *los de Morvedre [...] veent que la nostra companyia se n'era anada, feren gran avalot*⁷¹. Per l'altra banda, Zurita explica que va ser perquè havia armat fortament als seus soldats i reforçat el castell, i els de Morvedre, pensant que els atacaria, anaren contra el palau⁷² (Baydal Sala 2011, 660; Belenguer 2015, 92-93).

En vistes de la situació, Mallorca, Catalunya i la Santa Seu envien emissaris a València per tal de fer que el rei signe la pau amb l'infant Ferran i la Unió. Les negociacions es donaren durant febrer i març de 1348. Al principi, la Unió presenta una llista de trenta-quatre punts dels quals el rei n'accepta només set (que desconexem), i es

---

⁶⁹ Zurita [1978 4, 110 (VIII, XXIII)].

⁷⁰ Crònica de Pere IV, cap. IV, par. 38. (Recuperat de Soldevilla 1984, 155).

⁷¹ *Ibid.*

⁷² Zurita [1978 4, 109 (VIII, XXIII)]. El rei també explica que va reforçar el castell, però no estableix aquesta acció com a causa del motí (vegeu nota anterior).

mostra inflexible en la resta de les negociacions. Més tard, presumiblement en les darreries de febrer i els principis de març (datat per Rodrigo Lizondo 2013, 225) el rei accepta algunes altres exigències, com la revocació de tot allò relacionat amb el nomenament de Constança com a hereva, el nomenament de Ferran d'Aragó i Castella com a procurador general i successor o que els presoners estiguen a la presó comuna i no a la de l'agutzil, entre altres. Els unionistes mantenen en tot moment les peticions que venien recollides en l'acord d'aliança entre les unions d'Aragó i València (Belenguer 2015, 93; Rodrigo Lizondo 1987 1, 343, 345-348).

Finalment, Pere el Cerimoniós aprova el 25 de març els capítols presentats per la Unió i signa la Unió de València i la seua coalició amb l'aragonesa, incloent-hi a aquesta a nobles reialistes del rei i mantenint-les només per a *suplicar, mantenir e deffendre e observar furs e privilegis, franquees e libertats*⁷³. El Cerimoniós ometrà aquesta signatura en la seua Crònica –diu que es dona el motí de Morvedre i, a l'endemà, el portaren a València,⁷⁴ ometent tot el que passà enmig–. També haurà d'expulsar del seu Consell als rossellonesos i altres persones de confiança, com Pere de Xèrica, Berenguer de Codinachs, Jaume Roig i altres que han format part activa del sector reialista contra la Unió i que són vists pels unionistes com els causants de la deriva autoritària de Pere el Cerimoniós (Baydal Sala 2011, 660; Rodrigo Lizondo 1987 1, 348-350).

Mentre es donaven les negociacions els conflictes no es van aturar: Xàtiva lluitava contra Albaida, Llutxent i Alberic –a aquestes dues darreres les van cremar, en data incerta–. Cocentaina havia estat assetjada per Alfons Roger de Llúria –tot i que Pere IV l'havia obligat a aturar les hostilitats–, i els unionistes enviaren tropes a socórrer els contestans, enderrocant el castell on es refugiava el de Llúria. A Gorja la saquejaren els unionistes per no sumar-s'hi a la lliga i la cremaren els de la Fraternitat perquè els comprador del delme d'allí eren unionistes. Patiren tant al principi com durant el conflicte de forma excepcional les aljames musulmanes, donat que estaven pitjor assegurades, i per això el mateix rei va manar el dia 24 d'abril als justícies de les ciutats protegir la població musulmana i els va prohibir la seua sortida del regne per mar –donat que estaven marxant i que suposaven una gran i fonamental part de la població regnícola– (Rodrigo Lizondo 1987 1, 350-351, 450 i 2, 338).

---

⁷³ Segons transcriu Rodrigo Lizondo 1987 1, 349.

⁷⁴ Crònica de Pere IV, cap. IV, par. 38. (Recuperat de Soldevilla 1984, 155).

4. La retenció del rei i la caiguda de la Unió d'Aragó

A finals del mes de març el Cerimoniós estava en negociacions amb el rei castellà, amb l'objectiu que donara suport a la seua causa i retirara les tropes de l'infant Ferran. Va voler escapar de Morvedre secretament, per poder negociar en terreny neutral amb Alfons XI, però membres de la casa reial advertiren en secret als jurats i el 30 de març els saguntins s'amotinaren, novament, tancant la vila i el castell de Sagunt i armant-se enfront de la seua residència, aprofitant a més que les tropes catalanes ja no es trobaven a la ciutat. L'endemà, el rei fou portat a València pels saguntins i escrigué cartes al Papa i al rei de Portugal mentint sobre la situació de València, dient que ja estava a punt de ser pacificada quan la realitat era que es trobava quasi com un presoner (Rodrigo Lizondo 1987 1, 353-354).

Aquest empresonament arribà a tal punt que els unionistes eren els qui concedien o no permís per a visitar al rei, i les seues cartes –tant les que emetia com les que li eren enviades– eren confiscades i revisades. La situació no millorava per al rei, ja que el poble es va amotinar el 6 d'abril contra ell, sent els mateixos unionistes els que evitaren que anara a majors i assegurant la vida del rei, la reina i els seus acompanyants (Rodrigo Lizondo 1987, 355-356).

Estant en València, el rei va haver de confirmar allò que havia aprovat a Morvedre, i va haver de signar l'adhesió a la Unió de les viles i nobles que formaven part de la Fraternitat. Ja en març, Castelló de la Plana s'havia fet unionista, per una banda, per por a la repressió que la Unió poguera exercir contra la vila, i per una altra perquè tot apuntava al fet que la Unió acabaria venent el rei. En abril es van sumar a la Unió Sant Mateu, Canet lo Roig, Càlig, Traiguera i Rosell –pertanyents a l'orde de Montesa– i Alpont; en maig es va sumar Alcoi. Viles com Xàtiva o Morella es negaren a adherir-se a la Unió, i la primera ho acabà fent a finals de maig, per pressions del monarca. Aprofitant la debilitat del rei, els valentins i l'ara procurador general –l'infant Ferran– va sol·licitar la reunió d'un parlament de la Corona d'Aragó, que no se celebrava des del 1289 i que no es va celebrar per la negativa dels catalans, que ara reclamaven la tornada del rei per a seguir amb les corts que havien estat interrompudes per ell mateix i que feia uns dos mesos que havien d'haver-se reprès (Rodrigo Lizondo 1987, 358-359; Sesma Muñoz 2021, 2).

L'única cosa que aconseguí que Pere IV poguera sortir de València va ser la irrupció, al maig, de la pesta negra, i l'augment exponencial dels casos al mes de juny, fent que

els conservadors de la Unió, per tal de poder preservar la vida del rei i disminuir les possibilitats de contagi, el deixaren marxar des de València el 16 de juny de 1348. Una volta va sortir de la capital, el rei va revocar el nomenament de l'infant Ferran com a procurador general i va restaurar el seu Consell reial. (Rodrigo Lizondo 1987, 361).

Durant el mes d'agost es dirigí a Aragó i, amb l'ajuda de Lope de Luna, aconseguí derrotar la Unió Aragonesa a la batalla d'Èpila i mantingué corts aragoneses fins a octubre. En aquestes es destruiria i prohibiria la Unió i es cancel·laria la seua aliança amb la de València (Sesma Muñoz 2014, 661).

5. Represa del conflicte armat i derrota de la Unió de València

La Unió, per la renovació ordinària que havia de fer-se anualment a la vigília de Pentecosta (aquell any el 7 de juny) i perquè alguns càrrecs públics havien mort de pesta, renovà els seus òrgans –tant els conservadors com els tractadors i els tesorers i notaris– i nomenà un conservador per cadascuna de les principals viles unionistes, que serien traslladats al Cap i Casal. També es renovaren els jurats i justícies de València. Aquestes renovacions mantenen noms que ja ens sonen, com Bernat Redon, Domingo de Montsó, Mateu Llançol o Joan Sala (Rodrigo Lizondo 1987, 366).

El 7 d'octubre es formaria un càrrec nou en la història del Regne de València, el de capità de la guerra, que ocuparia Joan Sala. Aquest càrrec naixeria de la necessitat de tindre un poder unipersonal i central i per la pressió militar exercida per la Fraternitat, i podria estar inspirat en la figura del *capitano del popolo* de les ciutats-república italianes, d'acord amb Rodrigo (1987, 367, 375, 499).

Les necessitats pecuniàries de la Unió provocaren accions radicals per part dels de la lliga, confiscant els béns que per la pesta havien quedat sense hereus i també els de vídues i orfes, –a aquests en concepte de préstec amb un interès del 10%–. Forçaren també els més rics a prestar diners a la Unió, sol·licitaren un préstec a principis d'agost d'un milió de sous, van controlar la batllia general del regne, segrestant les rendes del rei i fins i tot, a l'octubre, van irrompre en la sagristia de la Catedral de València per prendre 300.000 sous pertanyents a un ric castellà (Rodrigo Lizondo 1987, 367-369, 463).

A l'agost, mentre el rei es trobava a Aragó celebrant les corts, els unionistes van iniciar algunes accions violentes, reiniciant el conflicte armat. Van assetjar Benaguasil

—que pertanyia a Lope de Luna— fins que l'arribada de les tropes del mestre de Montesa i del governador els obligaren a alçar-lo. Paral·lelament, ocupaven violentament el castell de Planes, pertanyent a Beatriu de Xèrica, germana de Pere de Xèrica, i també el de Paterna, de Lope de Luna. La Unió anava perdent afectes, com Morvedre, que retirà al seu conservador, deixant desprotegit el nord de València (des d'on vindria el rei) i fent que els unionistes prengueren el castell del Puig (al sud de Sagunt) per poder defensar-se. Com bé diu Rodrigo Lizondo (1987, 371), «Aïllats, el seu últim recurs era rebre una segona expedició de socors de l'infant Ferran, humiliat feia poc a Aragó», però aquesta no arribaria.

Ja en octubre, el governador concentrà, novament en Torres Torres, el seu exèrcit i les hosts d'Onda, Castelló de la Plana i tropes de Morvedre, i des d'allí hostilitzà els poblaments i castells de l'horta, arribant fins i tot a atacar Alzira i prendre Algemesí. Els unionistes atacaren, al seu torn, Riba-roja de Túria, i també amb l'ajuda de Castelló de la Plana i de les viles del Maestrat de Montesa talaren els arbres de les viles reialistes de la Plana i en prengueren el ramat⁷⁵.

No entenem per què Castelló de la Plana que, com s'ha vist, va passar a formar part de la Unió al març, va ajudar amb la host de la ciutat a la causa reialista. I açò és encara més confús si sabem, com ens apunten també les fonts, que els de Castelló van atacar les viles reialistes de la Plana, posicionant-se així en un termini brevíssim de temps en els dos bàndols. Una de les possibilitats creiem que podria ser que la vila es tornés a declarar reialista. Ens basem en que l'ajuda a Pere de Xèrica es fa amb la host de la vila i el penó de la mateixa: *sapiats quels penons dels lochs d'Onda et de Castelló son exits dels dits lochs ab les hosts*⁷⁶, mentre que en l'atac a la plana ho feren secretament i sense el penó: *encara que nos [els unionistes] ab consciencia et volentat del poble de Castelló cap de la plana jatsia que lo penó de la dita vila ab alguns qui no han bon voler a la dita unió et son poch fossen ab lo dit noble secretament*⁷⁷. Això ens podria indicar que el que indica Rodrigo Lizondo (1987, 373) sobre que la majora de Castelló era unionista però «una facció col·laborava amb el governador» —i que extrau del Co. Do. In. XXXVIII, 434 (una carta escrita pels unionistes dirigida als seus missatgers) era realment a l'inrevés, i era una part menor de la vila la que col·laborava amb els unionistes. Altrament, a parer nostre, l'ajuda en secret als unionistes i l'ús del penó i

---

⁷⁵ Co. Do. In. XXXVIII, 435.

⁷⁶ *Íbid.* 421.

⁷⁷ *Íbid.* 434.

host de la ciutat en l'ajuda als reialistes no tindria cap sentit. Tot i això, la vila va ser castigada pel Cerimoniós com una vila unionista més, i per això potser en aqueix moment en concret i dins de les disputes internes que caracteritzaren la política de les viles valencianes en aquests anys, el Consell castellanenc acordà acudir en ajut del de Xèrica.

Mentrestant, a València, Joan Sala –capità de la guerra de la Unió– establia un autèntic règim autoritari basat en el terror, les execucions civils dels dissidents i un ferri control sobre la població, que no podia sortir de la ciutat o embarcar-se sense permís. Aquest règim causaria un gran malestar generalitzat entre els veïns de València, que veurien com una causa a la qual havien donat suport –de forma obligada o no– i que al principi era pacífica i dialogant derivava en un règim desesperat pel control de la ciutat i la instal·lació del terror generalitzat (Rodrigo Lizondo 1987, 377).

El rei, per la seua banda, anava cada volta preparant més i millor el conflicte, sol·licitant l'ocupació d'importants castells com el de Lliria, el de Xiva i el de Bunyol per impedir el pas dels castellans si es decidien a ajudar als valencians. Anà a Xèrica, on va morir el 30 d'octubre la reina Elionor després de contagiar-se de pesta a Terol. Arribà finalment l'1 de novembre a Sogorb, on romandria. Des d'allí reuniria 1.200 homes a cavall i 15.000 soldats d'infanteria (Almeida Rodrigues 2013, 93; Rodrigo Lizondo 1987, 374, 378).

Angoixats per l'imminent atac reial, el 8 de novembre les forces unionistes capitanejades per Joan Sala ataquen Morvedre i prenen ostatges. Quan la lliga es retira els segueixen una part de morvedrins, i el rei pren Morvedre i s'instal·la en aquesta, des de la qual mana l'1 de desembre l'atac sobre València. Durant els set primers dies ataca i aconsegueix el poder dels castells que rodegen la Capital, i el dia 7 de desembre assetja la ciutat dels valentins, situant el seu campament a Mislata. Als de València ja els havia comminat el dia 5 a rendir-se, a canvi de no penar cap persona que no foren els responsables unionistes, i a aquest oferiment feren els valentins cas omís (Rodrigo Lizondo 1987, 378-381).

També en Mislata havien situat els unionistes dues empallissades per protegir el riu, però el dia 8 de desembre Miguel Pérez Zapata ataca les empallissades, generant la reacció dels unionistes, que atacaren massivament als de la Fraternitat i provocant que els reialistes s'uniren a la batalla també amb totes les seues forces. Els segons seguiren als primers fins a les portes de València, provocant en aquesta batalla 1.500 morts unionistes, però el rei manà finalitzar la batalla per evitar destruccions i saquejos a la

ciutat –tot i que saquejaren les alqueries circumdants–, fent que les tropes es reuniren al palau de El Real, que havia pres eixe mateix dia [Rodrigo Lizondo 1987, 382; Zurita 1978 4, 165-166. (llibre VIII, capítol XXXIII)].

Joan Sala va ser destituït i es nomenà a Joan Roís de Corella com a capità de la guerra. La ciutat, sense més opcions, es va rendir, enviant emissaris amb la rendició a Pere el Cerimoniós, que l'acceptà i el rei entrà a València el 10 de desembre, reservant-se el dret de revisar els privilegis valentins i de castigar els culpables (Rodrigo Lizondo 1987, 383).

Capítol 4. Conseqüències de la Unió de València

1. La repressió dels unionistes

Cal començar dient que els actes repressius que ara es nomenen van ser tals per consell del Consell reial, ja que el rei volia *per la gran rebel·lió que ens havien feta los de la ciutat* [de València], *érem d'enteniment que la ciutat fos cremada e destruïda e arada de sal, per tal manera que jamás persona no hi habitàs*, i els consellers li digueren que no podien ser condemnats els qui no havien comés cap crim i no s'havien fet unionistes, que la ciutat de València li havia estat lleial i li havia fet gran servei a ell i als seus predecessors, i que la pèrdua de València debilitaria moltíssim la seua corona, *com no ha rei de cristians que haja millors tres ciutats que nós havíem, ço és, Saragossa, València i Barcelona*. O així mateix ho explica el propi rei a la seua Crònica⁷⁸.

Emperò, els unionistes van haver d'enfrontar-se a les repressions reials –tot i que no tan violentes com el rei pretenia que foren en un primer moment–, així com les viles que havien signat la lliga. L'endemà d'entrar en la capital nomenà a sis persones responsables de processar a viles i responsables de la Unió, que empraren el sumari contra els unionistes que havia preparat en Sogorb Guillem d'Oix –uixer reial– i que els acusava de crims de lesa majestat, homicidi, traïció, sacrilegi o lladrocini entre altres. Es va preparar també una llista amb 142 noms, els dels protagonistes de la Unió, als que acompanyaven llistes amb les seues propietats –ja que com es veurà, la corona incautà nombrosos béns– (Rodrigo Lizondo 1987, 384).

Immediatament, es va buscar i empresonar als dirigents unionistes, i tot i que alguns fugiren amb èxit, altres no ho aconseguiren, com és el cas de Joan Sala, arrestat mentre fugia. El mateix dia 11 començaren a interrogar-se acusats i testimonis, processos que conservem íntegres en la seua major part i que duraran fins a novembre de 1350. Les primeres sentències no es feren esperar, i el 23 de desembre Pere IV –en aquests moments més «del Punyalet» que «Cerimoniós»– sentenciava a pena capital a Joan Sala, Domingo de Montsó, Guillem Andreu, Joan Roís de Corella i 14 destacats unionistes més (Rodrigo Lizondo 1987, 385).

---

⁷⁸ Crònica de Pere IV, cap. IV, par. 57. (Recuperat de Soldevilla 1984, 165).

Les execucions es feren a la plaça de la seu. Als del braç militar se'ls decapitaria i es lluiria el seu cap a la confraria de Sant Jaume, als que no pertanyien a l'estament privilegiat se'ls va penjar, no sense abans ser arrossegats o patir que els amputaren una mà, la llengua o tant la mà com al llengua. El castic més exemplar va ser el de Joan Sala, que havia estat capità de la guerra:

Sia rocegat, començan al Real del senyor rey, e d'aquén sia menat roçegan a la plaça de l'Erba [*la de la Seu*], e [...] sia-li tolt lo puny dret; e [...] sia menat roçegant per la ciutat e tornat a la dita plaça, sia-li aquí tolt la lengua e de continent donat a beure metall, e enaprés aquí mateix penjat.⁷⁹

A la Crònica es menciona que *n'hi hac alguns, així com ho mereixen, als quals fo donat a beure del metall de la campana de la Unió que havien feta [...]. Per què fo justa cosa que aquells que l'havien feta fer beguesen de la licor d'aquella, com fon fusa*⁸⁰, però a la sentència del rei només es pena a Joan Sala amb aquest càstig⁸¹. Tot i això, publicacions recents com la de Belenguer (2015, 95), s'obstinen en afirmar que aquest càstig es va aplicar a diverses persones, i per això és necessari recordar que, de succeir aquest episodi –cosa que no neguem– va ser un cas puntual a un condemnat i no un càstig generalitzat.

El 10 de gener de 1349 quatre unionistes més foren sentenciats a mort, entre ells Bernat Redon, que s'havia ocultat, i augmentant el total de condemnats a mort a vint-i-dos⁸². Abans d'aquestes sentències, el 30 de desembre del 1348, Pere el Cerimoniós decretà un perdó general, a canvi del qual es quedava una part dels impostos recaptats pel municipi (Rodrigo Lizondo 1987, 384-394).

El perdó quedava desvirtuat per les nombroses excepcions que contenia i perquè, a més el rei va permetre a alguns unionistes commutar la seua pena a canvi d'un pagament dinerari. També podien els hereus de morts en defensa de la Unió pagar a canvi de la rescissió de les condemnes dels difunts, que tenien clars propòsits econòmics per a la monarquia i li permetia confiscar els seus béns. No va ser fins a setembre de 1349 que el rei va suspendre les confiscacions dels béns dels difunts –a canvi d'un pagament per part de la capital–. El que sí que va perseguir fins més tard (gener de 1350) van ser els traïdors que es trobaven a la seua pròpia casa reial, ja que va saber per confessions i testimonis que membres de la cort havien estat ajudant els valencians (Rodrigo Lizondo 1987, 394-397).

⁷⁹ Rodrigo Lizondo 2013, 339 (ACA, C, *Processos*, llig. 125/34, fol. 7r).

⁸⁰ Crònica de Pere IV, cap. IV, par. 60. (Recuperat de Soldevilla 1984, 166).

⁸¹ Veure ACA, C, *Processos*, llig. 125/34, fols. 1r-8r o Rodrigo Lizondo 2013, 334-341.

⁸² Rodrigo Lizondo 2013, 347-350 (ACA, C, *Processos*, llig. 125/34, fols. 9r-12r).

Les viles van haver de pagar per a rebre l'amnistia quasi general del rei, i van ser carregades amb la sisa, un impost sobre el consum, de deu a dotze anys i que havia d'invertir-se, en algunes ciutats, en la reparació de les cases, muralles i torres que havien estat enderrocades o trencades per la guerra⁸³. Aquestes càrregues, sumades a les despeses de la revolta i l'estat greu en què es trobaven les hisendes municipals abans de la revolta (a més de les despeses posteriors pel finançament de campanyes de Pere IV) seran, per a Rodrigo (1987, 401) una de les causes de la «decadència que s'observa en diverses viles valencianes a finals de l'edat mitjana».

La corona va haver de pagar a les viles reialistes i les persones damnificades per la Unió per a poder reconstruir allò que havia estat destruït i retornar allò que s'havia robat o pres sota pressió. Com és d'esperar, els majors beneficiats van ser els membres de l'alta noblesa com Lope de Luna, Ramon de Riusech o Alfonso Roger de Lliria, a qui se li van donar 204.000, 65.800 i 60.000 sous respectivament. La major part dels pagaments als damnificats s'efectuaren entre 1349 i 1353, estenent-se en alguns casos fins al 1380, però a partir de 1357 la gran majoria dels diners destinats a pagar als perjudicats per la Unió passaria a altres propòsits com el finançament de la guerra contra Castella. Sabem també que l'Església contribuï amb impostos al pagament de damnificats (Rodrigo Lizondo 1987, 403-404).

La situació de l'erari municipal de València es va veure encara més agreujada si cap del que ho estava abans de l'inici del conflicte. El Consell va haver de dictaminar nous impostos i quotes veïnals, portant al límit la pressió fiscal sobre els ciutadans valentins. Creen també un nou òrgan, el racional, encarregat de la supervisió dels comptes municipals (Rodrigo Lizondo 1987, 405-406).

2. La vida política després de la Unió. Les corts de València

Paral·lelament a l'aplicació de justícia per part del rei, el Consell es reuní el 13 de desembre per triar els nous jurats de la ciutat, i nomenà justícies civil i criminal durant dos anys –generalment el mandat era d'un únic any– a dues persones de confiança del rei, afavorint la seua intervenció en les qüestions municipals (Rodrigo Lizondo 1987, 407).

---

⁸³ Altres ciutats no unionistes també van ser carregades amb la sisa.

El rei, d'igual manera que en Aragó, convocà Corts valencianes el mateix 11 de desembre –el dia després d'entrar en València– per al 27 del mateix mes. Finalment, aquestes s'iniciarien el 3 de gener de 1349 i duraren fins a abril. Participaren en aquestes corts, a més dels braços militar i eclesiàstic, les ciutats de València i Xàtiva i les viles de Morvedre, Alzira, Borriana, Castielfabib, Alpont i Vila-real (que ho feia per primera volta); va haver-hi canvis entre braços, ja que els nobles residents a València, que formaven part del braç reial, passaren al braç militar amb l'autorització del monarca. Pere el Cerimoniós va anul·lar la Unió i la va prohibir per sempre –tal com feren a Aragó– sota pena de mort, i tant aquesta com totes les unions fetes contra el rei o els nobles. Va cancel·lar també les concessions fetes als unionistes quan es trobava retés a València el març del 1348, així com l'ordre de l'infant Ferran per la que es destituïen i substituïen molts dels càrrecs públics del cos reial. Es van anul·lar també tots els canvis en les propietats que s'havien donat en el context de la revolta i la guerra i va eliminar el dret a reunió dels gremis, que només podrien agrupar-se previ permís del rei i on no podrien tractar-se temes aliens a l'ofici. Finalment, aprovaven que la governació no podia recaure en familiars del rei o nobles més enllà de cavallers, i per això la governació que ostentava Pere de Xèrica passà a mans de Garcia de Lóriz. (Rodrigo Lizondo 1987, 407-409, 489).

Donat que es conserven els esborranys de les actes d'aquestes corts, podem saber que el rei feu propostes que no foren acceptades pels braços, el que ens indicaria que, tot i que el rei seguia en la seua deriva autoritària i havia vençut la Unió, el pactisme que havia caracteritzat el sistema polític del Regne de València des de l'establiment dels furs de València i les negociacions a les Corts i parlaments⁸⁴ es mantenia vigent.

Finalment, el rei va fer jurar a tots els ciutadans de València i dels llocs unionistes i als senyors de castells del Regne lleialtat a ell, Pere IV, el del Punyalet.

---

⁸⁴ Sobre el pactisme valencià va fer la tesi Baydal Sala (2011), que nosaltres citem al present treball.

Conclusions

Exposats queden en les línies que porten a aquestes conclusions els fets de la revolta i guerra de la Unió de València. I voldria començar-les precisament així, reivindicant el seu doble factor com a revolta i com a guerra. Historiogràficament, s'ha considerat que la Unió de València –entesa com a fet històric en general i no com a l'aliança de diferents actors del Regne de València– va ser una revolta, i així es mostra als títols de les publicacions al respecte⁸⁵. Tot i això, el que va succeir al Regne de València l'any 1348 va ser una vertadera guerra, tal com ho diu, també, el mateix rei a la seua Crònica: *poguessem als de la Unió fer batalles e guerrear-los*⁸⁶. O Zurita, que també la considera com a tal en innumerables ocasions: *para hacer mucho daño y guerra a los de la ciudad de Valencia*⁸⁷, *el recelo que nació de aquella guerra civil [...] envueltos en una guerra civil*⁸⁸, *el reino de Valencia, ardiendo en guerra*⁸⁹. El que a parer nostre no es pot considerar, en cap cas, és que els fets de la Unió es consideren exclusivament una revolta, i és que els conflictes que es derivaren d'aquesta van estar vigents durant quasi dos anys (des de maig de 1347 fins a desembre de 1348), i les seues implicacions es van estendre en les dècades següents: van marcar els regnats posteriors del rei Pere el Cerimoniós, que respectaria més els furs, reuniria més les corts i tindria un autoritarisme menys marcat; el viscut a la Unió l'impulsaria també a restablir la forma en què s'organitzava la casa del rei amb les seues conegudíssimes Ordinacions de Pere el Cerimoniós.

Exposat això, creiem que han de considerar-se com a revolta els fets previs a l'esclafit del conflicte armat, i a partir d'eixe moment ha de considerar-se una guerra civil, donada la seua duració i implicacions.

El que sí que va ser és un crit en defensa dels furs i de la legalitat vigent, o almenys ho va ser en origen, quan la filosofia de la Unió encara era el respecte a les lleis i al model valencià del pactisme que tants anys portava vigent i que tan bé funcionava per a les viles i ciutats valencianes. Aquest pactisme era completament antagonista a la deriva

---

⁸⁵ Vegeu *La Union de Valencia (1347-1348). Una revuelta ciudadana contra el autoritarismo real*, de Rodrigo Lizondo; *Els orígens de la revolta de la Unió al Regne de València*, de Baydal Sala; o el capítol «Les rebel·lies de les Unions davant de Pere el Cerimoniós», del llibre citat *ut supra* d'Ernest Belenguier, entre altres.

⁸⁶ Crònica de Pere IV, cap. IV par.30. (Recuperat de Soldevilla 1984, 151).

⁸⁷ Zurita [1978 4, 97 (VIII, XX)].

⁸⁸ Íbid. pàg 98.

⁸⁹ Íbid. pàg, 99.

autoritària del rei, que pretenia estar sobre qualsevol llei, fur i persona. Aquesta filosofia parlamentària, però, es va derivar en l'establiment d'un sistema autoritari quasi en el mateix moment en què es van unir les unions valenciana i aragonesa, possiblement per influència de la segona sobre la primera, més bel·ligerant per tradició històrica i més impositiva per la seua tradició senyorial. La Unió va passar de defensar els interessos de la burgesia emergent dels municipis –especialment de València– per anar contra la població més vulnerable de les dites viles i ciutats, amb la instauració del règim del terror que es va implantar no només per a forçar a la gent a signar la Unió sinó també per a confiscar els seus béns o forçar-los a pagar uns diners que la majoria de la població no es podria permetre, arribant a ser pitjor el remei que la malaltia.

I és que la Unió no va ser popular, ni ciutadana, va ser, si es vol, burgesa. I és que va estar promoguda per la burgesia emergent de la ciutat de València, representada al Consell, a la que se sumaren els Consells d'altres municipis, també conformats per la seua corresponent elit municipal. Cada vila (o millor dit, Consell) va trobar un per què a sumar-se a la Unió –i cap d'elles va ser el nomenament de Constança com a hereva al tron, tot siga dit–.

Si algunes demandes de la Unió ajudaven a la població civil de les classes més baixes és perquè ajudava també (i més) als membres dels consells municipals, com tot el relacionat amb les demandes sobre la fiscalitat, per exemple. En cap cas la Unió va mirar per la població rural, i si algunes viles pertanyents a senyors feudals es van unir a la lliga va ser perquè havia nascut amb un marcat caràcter antisenyorial. Aquest caràcter, però, no tenia els mateixos orígens a la ciutat de València que a les viles dels del braç militar, perquè els primers anaven en contra de la noblesa per no pagar els impostos i taxes que devien i per no complir els furs en perjudici de la capital, mentre que els segons eren antisenyorials perquè lluitaven dia a dia contra l'opressió –fiscal i algunes voltes física– que patien per part del seu senyor feudal. A més, en cap moment van tindre cap mena de consideració sobre els poblaments de musulmans, que en aquell moment suposaven una gran part de la població del Regne de València.

Molts autors han apuntat al fet que la Unió va ser una revolta antisenyorial, però... ¿Podem considerar la creació de la Unió com una revolta antisenyorial si realment –i com hem vist– no hi havia cap demanda que anara en contra dels privilegis dels senyors o destinada a millorar les condicions de vida dels pobladors de viles senyorials? Personalment crec que no. La Unió va ser, com s'ha vist i dit, una revolta i guerra en defensa dels furs i els privilegis i contra l'autoritarisme, i si va anar també contra la

noblesa, no va ser pels privilegis d'aquests sinó perquè no respectaren els de les viles reials i ciutat.

Hem esmentat prèviament que els motius pels quals les viles es van adherir a la Unió van ser diversos –des de l'antisenyorialisme fins a l'ofegament fiscal de les ciutats–, però caldria un estudi més exhaustiu sobre les viles que no es van adherir a la Unió, o les que van canviar d'opinió i formaren part d'una, primer, i de l'altra, després. El primer cas seria el de viles com Morella o Xàtiva, que possiblement buscarien el suport del rei –igual que elles li'l donaren a ell– per promocionar a ciutats (com aconseguí Xàtiva) o créixer en detriment de València si aquesta, finalment, perdia el conflicte. Viles com Borriana potser seguirien aquest exemple per tractar de créixer enfront de viles properes com Castelló de la Plana. El segon cas –el de les viles que canviaren de bàndol– és encara més complex, perquè com ens falta documentació emesa pels mateixos municipis i les –poques– investigacions que s'han fet sobre la Unió s'han fet des de l'òptica valentina, ens és més complicat saber-ne els motius. Però seria interessant estudiar casos com el de Vila-real, que com s'ha demostrat va canviar de bàndol a inicis de la revolta, o casos com el de Castelló, que són poc clars i confusos. Com déiem, cal aprofundir en les investigacions sobre aquests temes.

La Unió de València va ser, així, una revolta i guerra impulsada per la burgesia valentina contra l'autoritarisme reial i en defensa dels furs i les garanties legals.

Bibliografia

1. Abreviatures emprades

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona.
AMV	Arxiu Històric Municipal de València.
C	<i>Cancelleria Reial</i> .
Co. Do. In	Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón.
MC	<i>Manual de Consells i Establiments</i>
RAH	<i>Reial Audiència Històrica</i>

2. Fonts primàries

- Alanyà, Lluís. 1972. *Aureum Opus Regalium Privilegiorum Civitatis et Regni Valentie*. Ed. María Desamparados Cabanes Pecourt. Col·lecció Textos Medievales. València: Anubar ediciones.
- Arxiu General de la Corona d'Aragó. 1870. *Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón. XXXVIII: Procesos contra los nobles de la Unión Aragonesa en 1301*. Barcelona: Impremta de l'ACA.
- Colón, Germà i Arcadi Garcia. 1980. *Furs de València*, Barcelona: Barcino.
- Soldevilla, Ferran. 1984. *Pere el Cerimoniós. Crònica*. Barcelona: Edicions 62 i Ediciones Orbis.
- Rodrigo Lizondo, Mateu M. 2013. *Diplomatari de la Unió del regne de València (1347-149)*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- Zurita, Jerónimo. 1978. *Anales de la Corona de Aragón*. Ed. Ángel Canellas López. Saragossa: Institución Fernando el Católico (CSIC).

3. Fonts secundàries

- Almeida Rodrigues, Ana Maria Seabra. 2013. «Un destin interrompu: Aliénor de Portugal, brève reine d'Aragon (1347-1348)». En *Etudes Roussillonnaises. Revue d'histoire et d'archéologie méditerranéennes XXV: les femmes dans l'espace nord-méditerranéen*, dir. Christiane Klapisch-Zuber. 89-96. Perpinyà.

- Baydal Sala, Vicent. 2011. *Els fonaments del pactisme valencià. Sistemes fiscals, relacions de poder i identitat col·lectiva al regne de València (c. 1250 – c. 1365)*. Tesis doctoral dirigida per Manuel Sánchez Martínez. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra
- 2013. *Els orígens de la revolta de la Unió al Regne de València*, València: Universitat de València.
- Belenguer i Cebrià, Ernest. 2015. *Vida i regnat de Pere el Cerimoniós (1319-1387)*. Lleida: Pagès Editors
- Benito i Monclús, Pere. 2004. «Fams i caresties a la Mediterrània occidental durant la baixa edat mitjana. El debat sobre “les crisis de la crisi”». *Recerques* 49, 179-194.
- Corona Marzol, Carmen. 2009. «Las instituciones políticas en la Corona de Aragón desde sus orígenes al reinado de Carlos II». *Millars: Espai i història* 32, 97-122.
- Cruselles Gómez, Enrique. 1999. «La población de la ciudad de Valencia en los siglos XIV y XV». *Revista d'història medieval* 10, 45-84.
- Díaz Manteca, Eugeni. 1985. «Notes documentals per l'estudi de la Unió al Maestrat de Montesa (s.XIV)». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* 61, 93-141.
- Domínguez Martín, Rafael. 1996. «La depresión agraria de la Baja Edad Media. Un enfoque teórico». *Noticario de historia agraria: Boletín informativo del seminario de historia agraria* 12, 143-174.
- Doñate Sebastiá, José M^a. 1987. «Viciana, Villarreal y la guerra de la Unión». *Cadafal* 14.
- Furió, Antoni. 2001. *Història del País Valencià*. València: Tres i Quatre.
- García-Gallo de Diego, Alfonso. 1966. «La sucesión al trono en la Corona de Aragón». *Anuario de historia del derecho español* 36, 5-188.
- Mora Cañada, Adela. 1999. «La sucesión al trono en la Corona de Aragón». En *El territori i les seves institucions històriques: jornades d'estudi commemoratives del 650è aniversari de la incorporació definitiva del marge dret del riu Ebre a Catalunya*, coord. Josep Serrano Daura. 547-566. Ascó: Fundació Noguera.
- Orcástegui Gros, Carmen. 1995. «La coronación de los reyes de Aragón, evolución político-ideológica y ritual». En *Homenaje a Don Antonio Durán Guidol*. Col·lecció Homenajes, 5. Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses. 633-648.
- Pablo Martínez, Luis. 1998. «La Historia Militar del Reino medieval de Valencia: Balance y perspectivas». *Militaria: revista de cultura militar* 11, 29-76.

- Puig, Joan. 1959. «L'afer de la Unió als Ports de Morella». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* 35, 266-280.
- Rodrigo Lizondo, Mateu M. 1987. *La Union de Valencia (1347-1348). Una revuelta ciudadana contra el autoritarismo real*. València: Universitat de València. Tesis doctoral no publicada dirigida per Francisco Paulino Iradiel Murugarren.
- Romeu Alfaro, Sylvia. 1970. «Catálogo de Cortes valencianas hasta 1410». *Anuario de historia del derecho español* 40, 581-608.
- Rubio Vela, Agustín. 1987. «Crisis agrarias y carestías en las primeras décadas del siglo XIV. El caso de Valencia». *Saitabi: revista de la Facultat de Geografia i Història* 37, 131-148.
- Sarasa Sánchez, Esteban. 1989. «El enfrentamiento de Pedro el Ceremonioso con la aristocracia aragonesa: la guerra de la Unión y sus consecuencias». En *Pere el Cerimoniós i la seva època*. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques, Institució Milà i Fontanals. 35-45.
- Segura Graiño, Cristina. 1989. «Derechos sucesorios al trono de las mujeres en la Corona de Aragón». *Mayurqa. Revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts* 22, 591-600.
- Sesma Muñoz, J. Ángel. 2014. «El rey, las Cortes y la gran nobleza. Aragón, 1347-1357». En *Miscelánea de estudios en homenaje a Guillermo Fatás Cabeza*, coord. María Victoria Escribano Paño i altres.. Zaragoza: Institución Fernando el Católico (CSIC). 655-666
- 2021. «Cortes y Cortes Generales, escenarios de representación política en la Corona de Aragón». *eHumanista: Journal of Iberian Studies* 48, 2-7.
- Simón Ballesteros, Santiago. 2011. «El acuerdo secreto firmado entre el rey Pedro IV y el noble aragonés Lope de Luna durante la segunda Unión (1347-1348)». *Aragón en la Edad Media* 22, 247-269.

Annexos

Annex 1. Caresties i fams al Regne de València (1250-1350)

1257-1258	Prohibició de traure gra
1271	Prohibició de traure gra
1276-1278	Prohibició de traure gra
1280-1281	Prohibició de traure gra
1283-1286	Prohibició de traure gra
1291	Prohibició de traure gra
1310-1314	Prohibició de traure gra
1324-1329	Prohibició de traure gra
1333-1336	Prohibició de traure gra
1340-1348	Hi ha anys de sequeres i caresties puntuals en eixos anys (1340, 1343 i 1344) i es dona una carestia generalitzada a partir del 1347

Font: Benito i Monclús 2004, Annex 1, amb correccions necessàries pels estudis posteriors de Baydal Sala (2013). La prohibició de traure gra emanaria del rei o per invocació de privilegis que la permeteren per part del Consell de València.

Annex 2. Diners invertits en la monarquia per a les seues campanyes per part de la ciutat de València

Concepte	Quantia (sous)	Any
Préstec	100.000	1339
Aportació armada Estret	300.000	1340
Préstec	300.000	1340
Almoina reial		1340-43
Anticipació morabatí	400.000	1341-1344
Cessió d'impostos de la ciutat i la seua contribució per dos anys		1343
Participació en la flota contra pirateria genovesa	95.000	1345-1346

Font: Rodrigo Lizondo (1987, 48) tal i com es reflexa a la taula elaborada per ell mateix.

Annex 3. Llista de conceptes pels quals els nobles han de pagar a la ciutat, a més dels establerts als furs

1. “Despeses ordinàries o necessàries”.
  - a. Salari dels jurats de la ciutat.
  - b. Salari de l’assessor del justícia civil. L’any que aquest siga cavaller o generós, l’assessor serà ciutadà, i viceversa.
  - c. Salari dels tres advocats de la ciutat. Un serà generós.
  - d. Salari dels deu prohoms que acompanyen els jurats en certes operacions econòmiques municipals. Dos seran igualment generosos.
  - e. Salari del missatger dels jurats.
2. “Despeses necessàries o voluntàries útils”
  - a. Construcció d’abeuradors.
  - b. Col·laboraran en la defensa armada dels termes de la ciutat, però només quan es faça dins dels mateixos.
  - c. Pagaran en els plets derivats d’aquesta defensa només pels bens de reialenc que posseïsquen dins dels terme, si ja els tenien abans dels furs nous d’Alfons IV.
  - d. Pagaran en la defensa dels emprius de la capital, si desitgen que aquesta els protegisca en el gaudiment d’aquests, cosa que hauran de manifestar en el termini d’un mes.

Pagaran en les ajudes a la importació de blat, a condició de que hagen estat aprovades pels jurats del braç militar.

Font: Rodrigo Lizondo (1987, 72). Aquestes disposicions entraren en vigor el 10 de juny de 1347

Annex 4. Convocatòria de Corts del Regne de València i Corts Generals d'Aragó convocades per Pere el Cerimoniós

1336-1337	València
1339	València
1340	València
1342	València
1349	València
1354	València
1357-1358	València
1360	València
1362-1363	Montsó (Corts Generals de la Corona d'Aragó)
1364	Cullera – València
1365	Morvedre
1367	Castelló
1369-1370	Sant Mateu – València
1371	València
1373-1374	Vila-real – València
1376	Montsó (Corts Generals de la Corona d'Aragó)
1383-1384	Montsó – Tamarit de la Llitera – Fraga (Corts Generals de la Corona d'Aragó)

Font: Romeu Alfaro (1970, 581-608).

Annex 5. Arbre genealògic de Pere el Cerimoniós

